

ਸਲਾਹੀਯਤ

Salahiyat

صلاحیت

ਫੋਟੋ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ: ਡਾ. ਵਿਕਾਸ ਬਾਜਪਾਈ

www.PunjabiLibrary.com

ਇਹ ਫੋਟੋ ਸਿੰਘੂ ਬਾਰਡਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ 'ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ
ਤਿੰਨ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ।

ਜੰਗਲਦਾਫੁੱਲ

ਜੂਨਬੰਦੇਦੀਚੰਗੀਹੋਸੀ,

ਐਪਰਮੈਂਪਛਤਾਂਦਾ।

ਚੰਗਾਹੁੰਦਾਜੇਰੱਬਮੈਨੂੰ,

ਜੰਗਲੀਫੁੱਲਬਣਾਂਦਾ।

ਦੂਰਦੁਰੇਡੇਪਾਪਾਂਕੋਲੋਂ

ਕਿਸੇਜੂਹਦੇਖੁੰਜੇ,

ਚੁਪਚੁਪੀਤਾਉਗਦਾ, ਫੁਲਦਾ,

ਹਸਦਾਤੇਮਰਜਾਂਦਾ।

(ਪ੍ਰੋ: ਮੋਹਨਸਿੰਘ (1905-1978))

ਪ੍ਰੋ: ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ (1905-1978) ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਮਰਦਾਨ (ਅਜੋਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ) ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿੱਚ ਬਿਤਾਇਆ। ਉਸਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਮੋਢੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਅਤੇ ਡਾ: ਜਗਤਾਰ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਸਨਵੇ ਪੱਤਰ, ਬੁਹੇ, ਕੁੜੀ ਪਠੋਹਾਰ ਦੀ, ਵੱਡਾ ਵੇਲਾ ਅਤੇ ਜਿੰਦਰਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਸਨੂੰ 1959 ਵਿੱਚ ਵੱਡਾ ਵੇਲਾ ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਰਸਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮਿਲਿਆ।

ਨੇਕ ਆਤਮਾ ਸਵਰਗੀ ਵਿਧਵਾ ਹੀਰਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

(ਸਵਰਗੀ ਵਿਧਵਾ ਹੀਰਾ ਦੇਵੀ)

ਹੀਰਾ ਦੇਵੀ 14 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਵਿਧਵਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਸੈਲਕੋਟ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਐਡਵੋਕੇਟ ਅਨੰਤ ਰਾਮ ਭਾਟੀਆ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਲਾਅਜ਼ ਹਾਊਸ ਸਲਕੋਟ ਮੁੱਖ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਗਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਸੀ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਲਈ 26 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੇ ਵੀ ਡਸਕਾ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਰ ਰਾਤ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇੜੇ ਵਾਲਾ ਨੂੰ ਗਰਮ ਦੁੱਧ ਦਾ ਗਲਾਸ ਭਰ ਕੇ ਪਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਉਸਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉਦੋਂ ਬਦਲ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਦੀ ਪਤਨੀ 2 ਸਾਲ ਤੋਂ 19 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੇ ਸੱਤ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਗਈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਚੰਦ ਬੀਏ ਐਲਐਲਬੀ ਜੇਹਲਮ ਰੇਲਵੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜ਼ਰਬਿਆਂ ਤੋਂ

ਬਾਹਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਢੁਕਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਧਵਾ ਹੀਰਾ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਉਹ ਝਿਜਕਦੇ ਮਨ ਨਾਲ ਮੰਨ ਗਈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣਨਾ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭ ਦੀ ਪਸੰਦੀਦਾ ਧੀ ਕਮਲਾ ਭਾਟੀਆ ਸੀ

ਕਮਲਾ ਭਾਟੀਆ ਡੀ/ਓ ਗਿਆਨ ਚੰਦ ਭਾਟੀਆ ਅਤੇ ਸਤਵੰਤ ਭਾਟੀਆ ਦਾ ਵਿਆਹ ਦੇਵ ਰਾਜ ਭਾਟੀਆ ਪੁੱਤਰ ਮੇਲਾ ਰਾਮ ਭਾਟੀਆ ਗਲੀ ਨੰਬਰ-4 ਗੁਰੂ ਨਾਨਕਪੁਰਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਪਿੰਡ ਸੁਹਾਗੀ ਸਰੰਗੀ ਤਹਿਸੀਲ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੈਲਕੋਟ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਕਮਲਾ ਭਾਟੀਆ ਮਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨਚੰਦ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਬਾਲ ਵਿਧਵਾ ਹੀਰਾ ਦੇਵੀ (ਤਾਈਜੀ) ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੀਰਾ ਦੇਵੀ ਪਿੰਡ ਪੱਤਣਵਾਲੀ, ਸੇਲਕੋਟ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਲਾ ਰਾਮ ਭਾਟੀਆ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤਰ ਕੌਰ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਸਤੀ ਦੇਵ ਰਾਜ ਭਾਟੀਆ/ਸ/ਓ ਮਾਲਾ ਰਾਮ ਭਾਟੀਆ ਅਤੇ ਅਤਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਕਮਲਾ ਭਾਟੀਆ ਦੇ ਡੀ/ਓ ਗਿਆਨ ਚੰਦ ਭਾਟੀਆ ਅਤੇ ਸਤਵੰਤ ਭਾਟੀਆ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਕਮਲਾ ਭਾਟੀਆ ਦਾ ਕੰਨਿਆ ਦਾਨ ਹੀਰਾ ਦੇਵੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੈਟਲ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਮਲਾ ਜਦੋਂ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ (ਉੱਲੀ ਲਾਗ ਜੇਉਂਡੀ ਹੈ ਜਦ ਕੋਈ ਗਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ (ਮੇਰੀ ਜੁਬਾਨ ਉੱਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਉਸਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਤਰਸਯੋਗ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇ, ਅਣਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਉੱਚਤਮ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਸਭਿਅਕ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ
ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ ਅਣਜਾਣ।

ਮਈ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-5

1. ਫਟੇ ਅਸੰਡਰ: ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ:	8
2. ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ:.....	13
3. ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੇ 150 ਸਾਲ:.....	28
4. ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਿਰਸਾ:.....	47
5. ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਯੋਗਦਾਨ:.....	48
6. ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ:.....	49
7. ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸ਼ਬਦ:.....	51
8. ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਗਦੇ ਢੀਡੇ ਬੋਲ:.....	52
9. ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਮਹਾਨ ਲੋਕ:	53
10. ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ:.....	56
11. ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਾਮਵਰ ਪਰਿਵਾਰ:	58
12. ਖਜ਼ਾਨਾ ਕਾਰੋਬਾਰ.....	63
13. ਇਤਿਹਾਸਕ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ:.....	65
14. ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ: ਪ੍ਰੋ. ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ.....	66
15. ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ:	70
16. ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ:.....	77
17. ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ:	81

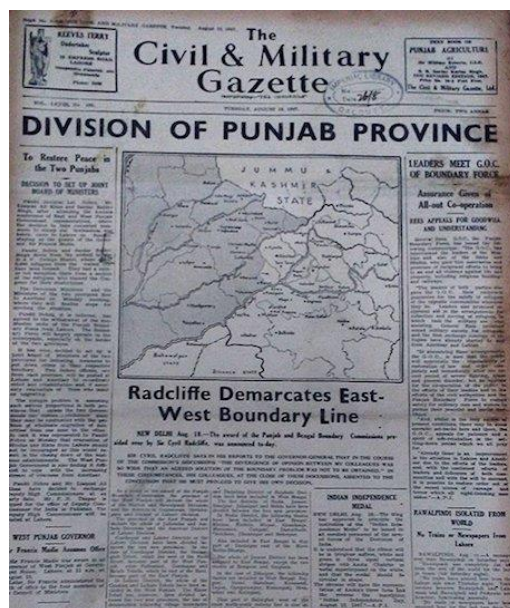
ਡਾ: ਦਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਐਮ.ਐਸ.ਸੀ. ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਸਿਖਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਪੇਸ਼ੇ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਕਲਪ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਾਜਿਕ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਦੋ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ 1000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਉਹ ਮਿਸੀਸਾਗਾ, ਓਨਟਾਰੀਓ, ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਟੋਰਨ ਅਸੰਡਰ: ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ

ਦਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡਾ

1947 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਥਾਨਕ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਲ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਾਟਰਸ਼ੈੱਡ ਪਲ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਆਪਕ ਉਥਲ-ਪੁਥਲ, ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਪਨ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਵੰਡ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਪਨਿਵੇਸ਼ੀਕਰਨ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ, ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ 15 ਅਗਸਤ, 1947 ਨੂੰ ਦੋ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋਈ।

ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤੀ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼-ਭਾਰਤ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਸੀ। ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪਿਘਲਣ ਵਾਲਾ ਪੋਟ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਬਣਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਤੀਤ ਦੇ ਨਾਲ, ਪੰਜਾਬ ਖੇਤਰ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਮਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਦੇ ਅਮੀਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

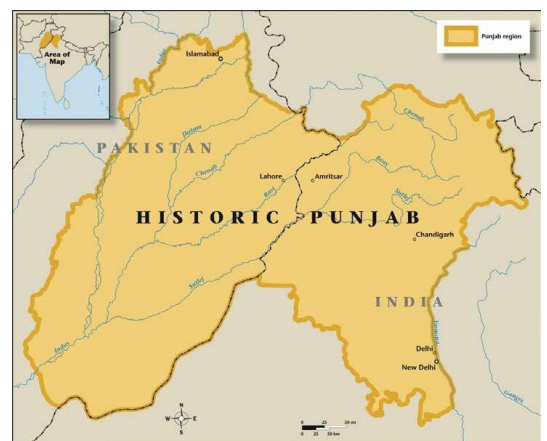
ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਮੰਗ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮਸਲਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਡੂੰਘੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤਣਾਅ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਆਲ-ਇੰਡੀਆ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਨੇ

ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰੋਂ, ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਰਾਜ ਲਈ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਮੰਗ, ਹੋਰ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅੰਤਮ ਵੰਡ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ।

ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਵੰਡ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਫੜਿਆ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕ ਗਈ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ, ਉਪਨਿਵੇਸ਼ੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧਦੀ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਨੇ ਸੱਤਾ ਦੇ ਸੁਚਾਰੂ ਤਬਾਦਲੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

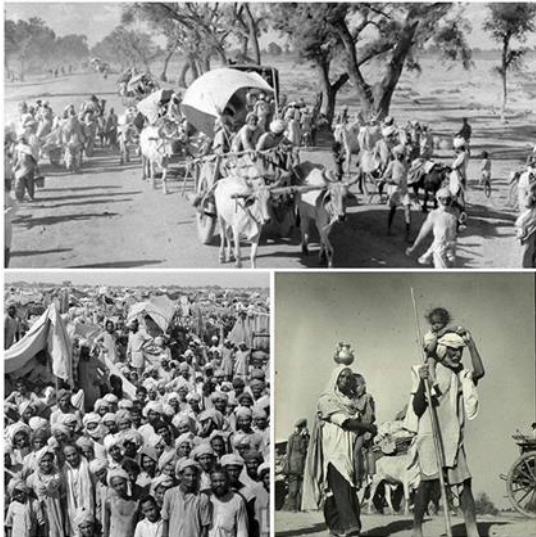
ਵੰਡ ਦੀ ਯੋਜਨਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਮਾਊਂਟਬੈਟਨ ਪਲਾਨ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਟਰਸ਼ੈੱਡ ਪਲ ਸੀ। ਇਸਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ 3 ਜੂਨ, 1947 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਰਾਜਾਂ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਿਕਲਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ (ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ) ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ (ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹੇਗਾ), ਇੱਕ ਵੰਡ ਜਿਸ ਦੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਲਈ ਦੂਰਗਾਮੀ ਨਤੀਜੇ ਹੋਣਗੇ। .

ਬਟਵਾਰੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਐਲਾਨ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਦਹਿਸ਼ਤ ਅਤੇ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚ ਗਈ। ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਡਰੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭੱਜਣ ਲੱਗੇ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹਿਕ ਪਰਵਾਸ ਹੋਇਆ। ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ

ਸਿੱਖ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਚਲੇ

ਗਏ। ਸਮੂਹਿਕ ਪਰਵਾਸ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੰਗੇ, ਕਤਲੇਆਮ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਿਨਸੀ ਹਿੰਸਾ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਵੀ ਡੂੰਘੇ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਖੇਤਰ ਇੱਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਪਾਵਰਹਾਊਸ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ "ਭਾਰਤ ਦਾ ਅਨਾਜ ਭੰਡਾਰ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚਕਾਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਸਿੰਚਾਈ ਨਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਵੰਡ ਨੇ ਵਪਾਰਕ

ਨੈਟਵਰਕ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਉਜਾੜੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦੀ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧ ਗਿਆ।

ਵੰਡ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅਣਗਿਣਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਾ ਸੀ। ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੰਡ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਦੌਰਾਨ ਲੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਜ਼ਖਮੀ, ਸਦਮੇ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਘਰ ਹੋ ਗਏ, ਆਪਣੇ ਘਰ, ਸਮਾਨ ਅਤੇ ਅਜੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਏ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਚਾਨਕ ਧਾਰਮਿਕ ਲੀਹਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡੇ ਗਏ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਾਸਤ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਪਕਵਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਡੂੰਘੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਬਣੀ ਰਹੀ।

ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੋਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੇ ਸਨ। ਬਟਵਾਰੇ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਰਹਿ ਗਏ ਜਦੋਂ ਵਿਸਥਾਪਿਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਪਨ ਦੇ ਸਦਮੇ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਸੱਤ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਸਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਜਾਰੀ ਹੈ। 1947 ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਉੱਚ ਕੀਮਤ ਅਤੇ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸਮਝ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਡਾ: ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ ਨੇ 1977 ਵਿਚ ਅਪਲਾਈਡ ਆਰਟ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਮਾਸਟਰ ਡਿਪਲੋਮਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਆਰਟ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ। ਡਾ: ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਲੰਬੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1978 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਆਰਟ ਐਗਜ਼ੀਕਿਊਟਿਵ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਜ਼ਿਟਿੰਗ ਲੈਕਚਰਾਰ ਵਜੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਕਲਾ-ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਦੇਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ, ਵਰਕਸ_ਹੋਪਸ ਅਤੇ ਸੈਮਰਸ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 1992 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਰਾਜ ਪੱਧਰ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਸਮੇਤ ਕਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਉਸਨੇ ਫਾਈਨ ਆਰਟਸ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰਜ਼ ਅਤੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. G.N.D.U ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪੀ.ਜੀ.ਡੀ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ। ਡਾ. ਭਾਟੀਆ ਨੂੰ ਜੀਐਨਡੀਯੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ UG/PG ਬੋਰਡ ਆਫ਼ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਲਈ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਆਰਟ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ। ਅਤੇ 1990 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿਊਰੀ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਡਾ. ਭਾਟੀਆ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਚਾਰ ਸਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੇਂਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿੱਖ ਵਿਜ਼ੂਅਲਜ਼ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਲੇਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਧੀਨ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੇਂਟਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਪੋਰਟਰੇਟ- ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਖਰੀ ਖਾਇਸ਼

(ਲਾਹੌਰ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰਿਤ ਲੇਖ)

ਡਾ: ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ (1780-1839) ਦਾ ਰਾਜ ਗੁਜਰਾਵਾਲੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ, ਸੱਤਲੁਜ ਤੋਂ ਖੈਬਰ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੌਤ 27 ਜੂਨ 1839 ਈ: ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਹੋਈ, ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਰਾਹੀਂ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਉਸ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਕਹਿ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਦਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। (1)

ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਖਰੀ ਸਾਹਾਂ ਤੇ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਖਲੋਤੇ ਦਰਬਾਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਡਿਪਲੋਮੈਂਟ ਵਿਲੀਅਮ ਓਸਬਾਰਨ ਵੀ ਖੱੜਾ ਸੀ ਜੋ 18 ਮਈ 1838 ਈ. ਲਾਹੌਰ ਕੋਰਟ ਵਿਖੇ ਲਾਰਡ ਐਂਕਲੈਂਡ ਦਾ ਏ.ਡੀ.ਸੀ. ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਲਾਹੌਰ ਰਿਹਾ, ਉੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਅਸ਼ਤਰ, ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਅਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ ਦੇਖੇ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਕੈਚ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ 16 ਸਕੈਚ ਕਿਤੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਆਪਣੀ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ "Court & camp of M. Ranjit Singh" ਵਿੱਚ 1840ਈ. ਨੂੰ ਛੱਪਵਾਏ। ਉਸ ਕਿਤਾਬ 1839;ਚ ਓਸਬਾਰਨ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਖਤ ਬਾਰੇ ਜੁਲਾਈ 1839 ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਦੋ ਘੰਟੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਲ ਖੜੇ ਖਜਾਨਾ ਮੰਤਰੀ "ਬੈਲੀਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਮੇਰਾ ਕੋਹਿਨੂਰ ਵਾਲਾ ਹੀਰਾ ਹਿੰਦੂ ਟੈਪਲ ਨੂੰ ਭੇਂਟ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਦੂਸਰੇ

ਅਤੇ ਤੀਸਰੇ ਨੂੰ ਜਿਉਲਰੀ ਅਤੇ ਹੀਰੇ. ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਫ ਮਤਲਬ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ “;ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ' ਨੂੰ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਜਿਉਲਰੀ ਅਤੇ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਥੇ ਉਸਦੀ ਅਥਾਹ, ਆਸਥਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਉਸਬਾਰਨ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਰਿਮੰਦਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਟੈਪਲ ਲਿਖ ਬੈਠਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕੋਹਿਨੂਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਟੈਪਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਸੋਚਿਆ। (2)

ਕੋਲ ਖੜੇ ਬੈਲੀਰਾਮ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰਾ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ (ਪੰਡਿਤ) ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਹੀਰਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖਿਰਾਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਹ ਹੀਰਾ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹਰੀਮੰਦਰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਅਰਥ ਸੀ “ਹਿੰਦੂ-ਟੈਪਲ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਹਿ ਕੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ 'ਮਿਆਂ-ਮੀਰ” ਤੋਂ ਰੱਖਵਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1604ਈ. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਥੇ ਹੀ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਾਧੂ-ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਬਾਨੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਮੰਦਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਵੈਰ ਦੇ ਪਹਲੇ ਪਹਿਰ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਉਸਤੱਤ ਭੱਟਾ ਦੁਆਰਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਕ ਲੈ ਕੇ ਸੱਭ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਆ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ। (3)

“ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਸੋਈ ਆਖਿਐ, ਜਿਥੇ ਹਰ ਜਾਤਾਂ”

“That alone is said to be the God” temple, where from the God is realised”

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਉਪਰੰਤ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਪੁੱਤਰ ਕੰਵਰ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕੰਵਰ ਨੌ-ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਜਿਸ਼ ਘੜ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਪੁੱਤਰ ਕੰਵਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ (1807-1843) ਨੂੰ ਰਾਜ ਤਿਲਕ ਲੱਗਾ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਰਾਜਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਪੈਂਟਰ ਆਗਸਤ ਸੇਫ਼ਤ ਨੇ (1840) ਉਸਦਾ ਰਾਜਸੀ ਚਿੱਤਰ ਤੇਲ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ। ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਚਿੱਤਰ “ਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੇਨਾਂ ਬਾਹਵਾਂ ਤੇ ਬਾਜੂ ਬੰਦ ਦਿਖਾਏ ਗਏ! ਸੱਜੀ ਬਾਹ ਤੇ ਤਿੰਨ ਬਾਜੂ ਬੰਦ ਦਿਖਾਏ ਗਏ। ਖੱਬੀ ਬਾਹ ਤੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਬਾਜੂ ਬੰਦ ਦਿਖਾਈ ਗਏ ਸੱਜੀ ਬਾਹ ਤਿੰਨਾਂ ਬਾਜੂ ਬੰਦਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਲਾ ਬਾਜੂ ਬੰਦ “ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ” ਅਤੇ ਖੱਬੀ ਬਾਹ ਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵਾਲਾ “ ਦਰਿਆ-ਏ-ਨੂਰ” ਵਾਲਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ੇਫ਼ਿਤ ਨੇ ਇਸ ਪੇਟਿੰਗ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਇੱਕ ਅਮੀਰ, ਦਲੇਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਿਖਾਕੇ ਪੋਤਰਿਤ ਸਾਨੇ ਸ਼ੈਕਿਤ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ਸੇਬਿਤ ਹੈ। (4)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਸ਼ੀਆ ਤੋਂ ਪ੍ਰਿਸਿ ਸੇਲਟੀ ਕੋਫ਼ (1840-42) ਵੀ ਲਾਹੌਰ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇੱਕ ਟੁਕੜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਨ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਚਿਤਰਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਹਾਥੀ ਉਪਰ ਬੈਠਾ ਤੇ ਛਾਤੀ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਸੱਜੀ ਬਾਹ ਤੇ ਬੰਨੇ ਹੀਰੇਆਂ ਦੀ ਚਮਕ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਤੋਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਡਿਲੋਮੈਂਟ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਸਟਰ ਜੇਰਜ ਰਸਲ ਕਲਰਕ ਵੀ 1840 ਵਿਚ

ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ ਤੇ ਬੰਨੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰੇ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ। (5)

ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕੁਸ਼ਤੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਡੋਗਰਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਦੋਨਾਲੀ ਬੰਦੂਕ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬੰਦੂਕ ਮੈਂ 1400 ਰੁਪਏ ਦੀ ਲਈ ਹੈ। ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਬੰਦੂਕ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਘੋੜੇ ਦਬਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਢੇਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਦਾ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਢੇ ਕੁ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਉਸ ਤੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਖੂਨ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਇਸ ਸ਼ੁੱਭ ਅਵਸਰ ਤੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਕੁਝ ਰਾਜੇ ਵੀ ਚਿੱਤਰੇ ਗਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਕੋਰਟ ਦਾ ਚਿੱਤਰਕਾਰ " ਹਸ਼ਨ-ਉਲ-ਦੀਨ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਗੋਲ-ਗਲੀਚੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਬਾਕੀ ਦਰਬਾਰੀ ਰਾਜੇ ਵੀ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਤੇ ਦੋ ਲੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਬਨਤਰ "ਚ ਹੀਰੇਆਂ ਨੂੰ ਜੜੀਆਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। (6)

ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1846 ਈ. ਮੌਕਾ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਚਾਰਲਸ ਸਟੀਵਰਟ ਹਾਰਡਿੰਗ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠਾ ਰੰਗੀਨ ਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰਿਆ, ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੱਗੜੀ ਉੱਤੇ ਲੱਗੀ ਕੱਲਗੀ, ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੰਦਰਾਂ, ਗਲੇ ਵਿਚ ਸੁਨਿਹਰੀ ਹਾਰ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਤੇ ਬਾਜ਼ੂ ਬੰਦ ਦਿਖਾ ਕੇ ਚਿੱਤਰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਵਿਚ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਤੇ ਦੋ ਬਾਜ਼ੂ ਬੰਦ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਦੋਹਾਂ ਬਾਜ਼ੂ ਬੰਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਹੇਠਲਾ ਬਾਜ਼ੂ ਬੰਦ ਵਿਚ ਹੀਰਾ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਪਰਲੇ ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ ਵਿਚ ਵੀ ਇੱਕ ਹੀਰਾ

ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਕੋਹਿਨੂਰ ਦੇ ਹੀਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਾਲ-ਹਰੀ ਸ਼ਾਲ ਨਾਲ ਢੱਕ ਕੇ ਚਿੱਤਰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। (7)

ਕਰਨਲ ਕੌਲੀਨ ਮੈਕਲਾਇਜ਼ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠਾ 1849ਈ. “ਚ ਚਿੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ 1854ਈ ਵਿਚ ਰੰਗੀਨ ਛੱਪਵਾਇਆ ਗਿਆ ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਉਪਰ ਇਕ ਸਰੋਪਾ ਪਾ ਕੇ ਚਿੱਤਰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਚਿੱਤਰ “ ਚ ਵੀ ਬਾਜ਼ੂ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਏ ਗਏ। (8)

1851 ਈ. ਵਿਚ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਤੇ ਫਿਰ ਮੰਸੂਰੀ ਲੈ ਗਏ ਉਥੇ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਕਾਂਸਲ ਹਿੱਲ ਨਾਮ ਦੀ ਪਹਾੜੀ ਤੇ ਘਰ ਖਰੀਦਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦੁਖਣੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਇਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਘੋੜ-ਸਵਾਰ, ਸੰਗੀਤ, ਪੇਟਿੰਗ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿੱਖੀ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪੇਂਟਰ ਜਾਰਜ ਬਿੱਚਲੇ ਨੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੀ ਚਿੱਤਰ ਤੇਲ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਚਿੱਤਰਿਆ, ਸਿਰ ਤੇ ਪੱਗੜੀ ਉੱਪਰ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਕੱਲਰੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਉਸ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਤੇ ਹੀਰੇ-ਜਵਾਹਰਤ ਨਾਲ ਭਰੀ ਛਾਤੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ, ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਧ ਢੱਕਿਆ ਲਾਲ ਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਪੱਤੀ ਬਾਹ ਤੇ ਵੀ ਇੱਕ ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ, ਦਿਖਾਉ- ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੀਰਾ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਦਿਖਾ ਕੇ ਚਿੱਤਰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਰਾਜਸੀ ਚਿੱਤਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਅਮੀਰਤਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਦਿਖਾਕੇ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਚਾਰ-ਚੰਦ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ। ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਗਵਰਨਰ- ਜਨਰਲ ਲਾਰਡ ਡਲਹੋਜੀ ਨੂੰ ਬੜਾ “ ਪਸੰਦ ਆਇਆ ਤੇ ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਫੈਮਲੀ ਨੇ 1990 ਈ ਸੇਬਭਾਈ ਨਿਲਾਮੀ ਘਰ ਵਿਚ 60,000 ਡਾਲਰ ਵਿਚ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ। (9)

ਲਾਰਡ ਡਲਹੋਜੀ ਨੇ 19 ਅਪਰੈਲ 1854 ਈ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਿਪ ਰਾਹੀਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਰਵਾਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ 3 ਮਹੀਨੇ 18 ਦਿਨ ਸਫਰ ਕਰਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚਿਆ ਉਥੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਕਿੰਘਮ ਪੈਲਸ ਵਿਚ ਜੀ ਆਇਆ ਆਖ ਕੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜਸੀ ਟੇਲਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਾਹੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਬਣਵਾਈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਬੈਲਟ ਅਤੇ ਕਿਰਪਾਨ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੁੰਦਰ ਗਾਤਰਾ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਸ਼ਾਹੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਹੀ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਵੀਨਟਰ- ਹਾਲਟਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਇਕ ਰਸਮੀ ਸ਼ਾਹੀ ਚਿੱਤਰ ਤੇਲ ਰੰਗਾ ਵਿਚ ਬਣਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰ ਫੜੀ ਖੜਾ ਹੈ ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਵਿਚ ਦੋਨਾਂ ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। 1859 ਈ. ਵਿਚ ਬਣੇ ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸਿੱਖ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰਿਆ। (10)

ਉਪਰੋਕਤ ਦੱਸੇ ਗਏ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁੰਵਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਕੋਹਿਨੂਰ ਜੜੇ ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ ਵਿਚ ਦਿਖਾ ਕੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਦੇ ਸਿੱਖ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਾਹੌਰ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। (11)

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਾਜ਼ੂ ਬੰਦ ਤੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਦਾ ਹੀਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਜੋ ਦਸੰਬਰ 1843 ਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਸਮੀ ਸ਼ਾਹੀ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ ਵਿਚ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਇਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਸਰ ਲੌਗਿਨ ਨੇ 3 ਮਹੀਨੇ ਲਗਾ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਲੁੱਟਿਆ ਹੋਏ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਲਿਸਟ ਵੀ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਹਿਨੂਰ ਦਾ ਹੀਰਾ ਗਾਇਬ ਸੀ ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬੜੇ ਹੀ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਅਤੇ ਸਾਜਿਸ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। (12)

ਜੇਕਰ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਗਾਇਬ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾ ਤੋਂ ਘੜੀ ਗਈ ਸੀ। ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਹੀਰਾ ਕੋਹਿਨੂਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਹੀਰੇ ਖਿੱਚ ਨੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਜਿਸ਼ ਘੜਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੋਪੜ ਮਿਲਈ ਤਾਂ ਇਸ ਸਾਜਿਸ਼ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ ਸੀ। (13)

ਲਾਰਡ ਆਕਲੈਂਡ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਗਵਰਨਰ-ਜਨਰਲ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਅਜਾਜ਼ੁਦੀਨ ਨੂੰ ਸਿਮਲੇ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਬਾਰੇ ਘੋਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਅਜਾਜ਼ੁਦੀਨ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਝੁਕ ਕੇ ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਲਾਰਡ ਆਕਲੈਂਡ ਨੇ 8 ਅਕਤੂਬਰ 1831ਈ. ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰੋਪੜ ਮਿਲਣੀ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। (14)

ਰੋਪੜ ਮਿਲਣੀ ਵਿਖੇ ਖਾਸ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਰਡ ਆਕਲੈਂਡ ਨੇ ਕੈਪਟਨ ਵਾਂਡੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਲਾਹੌਰ ਕੋਰਟ ਵਾਲੀ ਐਲਬੰਬ ਦੇਖੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੈਪਟਨ ਵਾਂਡੇ ਨੇ ਐਲਬੰਬ ਦੇਖਣ ਉਪਰੰਤ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਜੀਵਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਰੋਪੜ ਮਿਲਣੀ ਸਮੇਂ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਜੀਵਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਕਲੈਂਡ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਪੇਜ਼ ਵਿਚ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰੇ ਜੜੇ- ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ ਵਾਲਾ ਪਾਸਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਖਾ ਸਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਰਾਮ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਉੱਤੇ ਲੱਗੇ ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਸਕੇ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਪੜ ਮਿਲਈ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦ ਚਿੱਤਰ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਚਿੱਤਰ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਹਿਨੂਰ ਜੜਿਆ ਹੀਰਾ ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਚਿੱਤਰਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਬੁਰਾ ਵੀ ਮੰਨਿਆ। (15)

ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਾਰਡ ਆਕਲੈਂਡ ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੇਵੀਨਾਰ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਿਆ ਇਸ ਹੀਰੇ ਦੀ ਚਮਕ-ਦਮਕ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਨ ਲਲਚਾਇਆ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਰਾਂਸ, ਇਟਲੀ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਰਾਜੇ-ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਪੱਗੜੀਆਂ ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੀਰੇ ਜਵਾਹਰਾਤਾਂ ਨੂੰ 1580 ਈ ਤੋਂ ਖਰੀਦਨਾ/ਮਟਾਨਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (16)

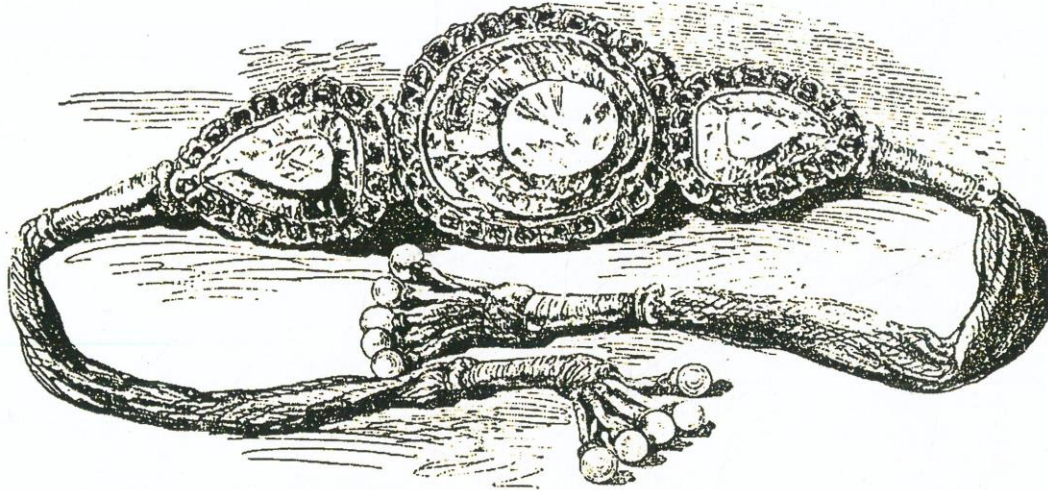
ਉਨਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਓਸਬਾਰਨ ਅਤੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਖਜਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ “ ਚ ਕੋਹਿਨੂਰ ਦਾ ਹੀਰਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਭੇਂਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । (17)

ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਇਹਨਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲਾਹੌਰ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਕਹਿਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ “ ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ “ ਚ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਚਿੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਸਰਦੂਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਿੱਤਰ “ ਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਤੇ ਲੱਗੇ ਬਾਜ਼ੂਬੰਦ ਵਿਚ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ ਜੜਿਆ ਦਿੱਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। (18)

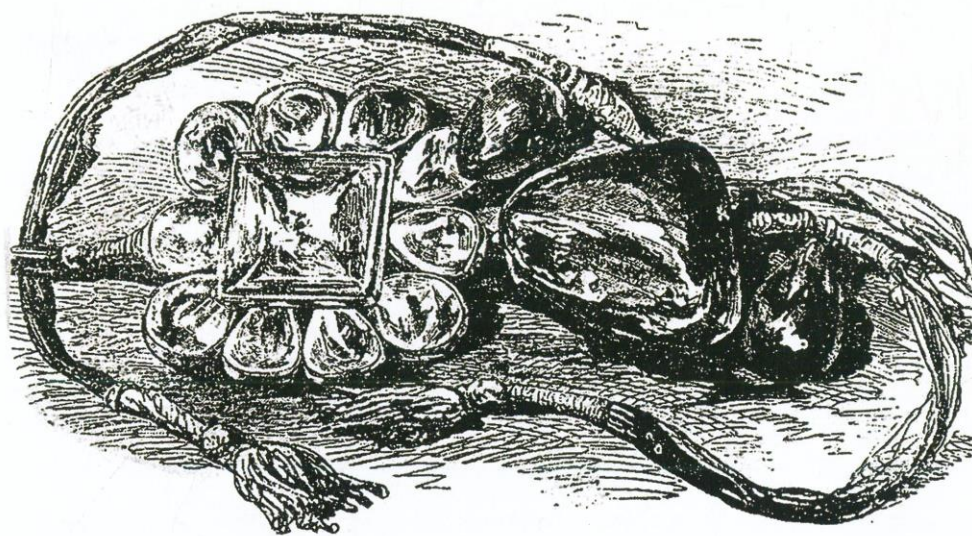
ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਖਰੀ ਇੱਛਾ ਚ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ ਜੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਭੇਂਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੇ.ਡੀ. ਕਨਿੰਗਮ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ “ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ ਦਾ ਸਿੱਖ” -1849 ਵਿੱਚ ਲਿੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਲਾਹੌਰ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਜਰਨਲ ਬਰਤਾਨੀਆ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਰੱਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਬਰਤਾਨਵੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ। (19)

ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਪੁਣ-ਛਾਣ ਕਰਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ ਅਤੇ

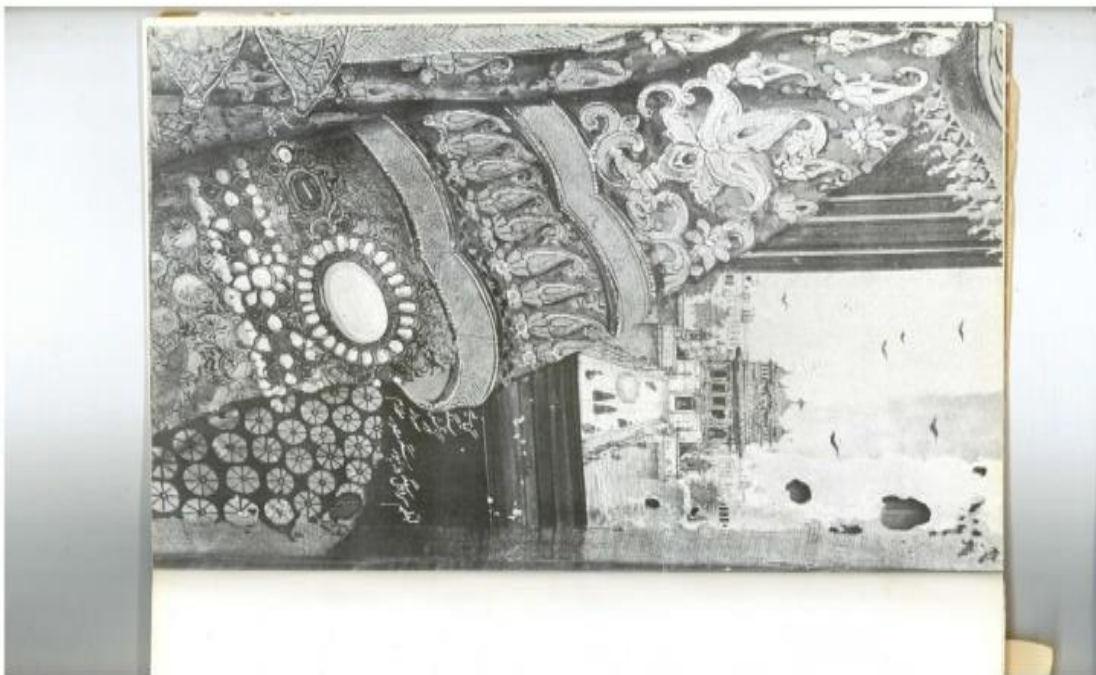
ਦਰਿਆ ਨੂਰ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਗਾਇਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਜੋ ਲਾਰਡ ਡਲਹੌਜੀ ਨੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲੰਡਨ ਵਿਖੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕਿੱਤੀਆਂ ਪੈਂਟਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੈਮਰੇ ਦਾ ਅਵਿਸ਼ਕਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਕੋਈ ਵੀ ਸੈਰਾਮੇਨੀਅਲ ਕਾਰਜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੈਂਟਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਲਾਰਡ ਆਕਲੈਂਡ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰੋਪੜ ਮਿਲਣੀ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾਂ ਜਿਵਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਬੁਲਾਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਿੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। (Raja Jiwan Ram's skill in oil painting made in a favorite with ranked officer from India Company during 19 century) ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਦਿਆ ਜਰਮਨ ਦੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸੇਫਟ ਨੇ ਚਿੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਲਾਹੌਰ ਕੋਰਟ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨੇ ਚਿੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਾਜੂ ਬੰਦ ਤੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਹੀਰਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਸਮਝ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦਾ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਖੋਹਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਹਿਨੂਰ ਹੀਰਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਮਾਲਕ ਕੌਣ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਮਰਾਟ ਚਾਰਲਸ ਤਿੰਨ ਨੇ ਵੀ ਮਹਾਰਾਣੀ ਕੈਮਲਾਂ ਦੇ ਤਾਜ ਪੇਸ਼ੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਇਸ ਹੀਰੇ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

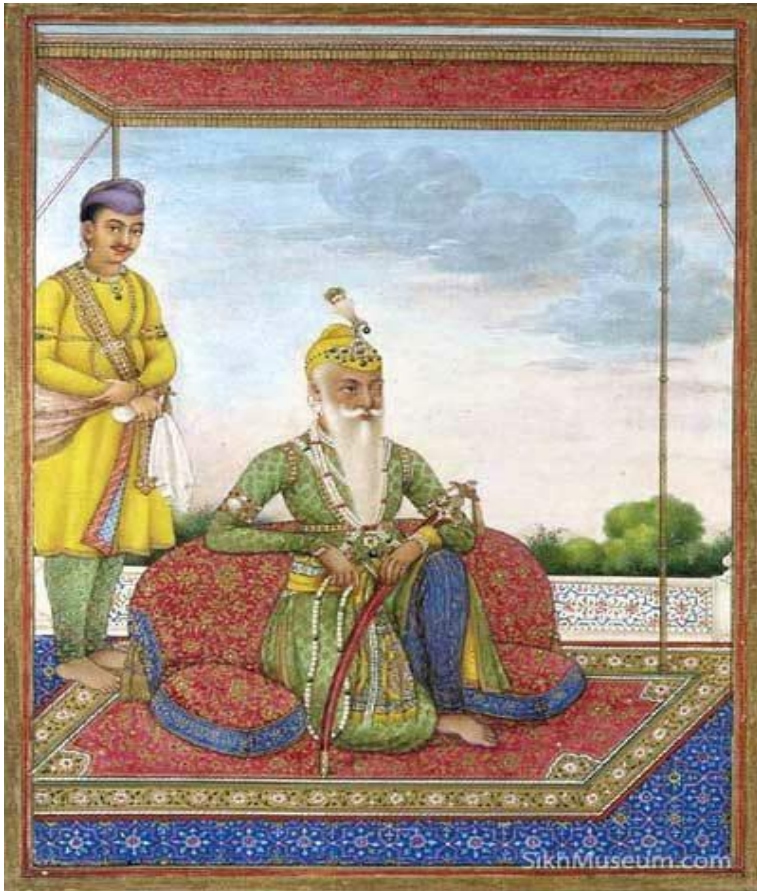

The diamond in its 'original setting', designed by Ranjit Singh

The Darya-i-noor, the 'Ocean of Light', from the Persian royal jewels. Its weight, 186 carats – led to confusion between it and the Koh-i-noor

HELPING NOTES

1.a) W.G. Osborzne, "The Court & Camp of Maharaja Ranjit Singh, 1840, p. 223.

b) William corooke, "The travels in India by Jean Baptise Taveenier" Vol. II London in 1925, p. 346.

c) Ganda Singh, "Maharaja Ranjit Singh, 'A life Sketch, 1935 p. 35 (A news- better Regarding the death of Maharaja, Translated from Maharathi by Rao bahadur, Mrs. G.S. Sardani, Kumshet, Bombay.

d) Stephen Howarth, "The Kohi-i-Noor Diomand, The History and Legend 1980, London, p. 112.

e) Peter Bence, "Maharaja Daleep Singh, London, 2009, p. 28.

f) Anil Dhir, "The Jagnath Temple is the sole useful element of the Kohinoor by Odisho Diary Burow on April-09-2019.

2.a) W.G. Osborne, "The Court & Camp of M. Ranjit Singh 1840, p. 223.

b) ibid, pp. 223-224.

3. Mulkraj Anand, "Transformation of Folk Impression in to Awareness, p. 9.

4. F.S. Aizauddin, "Sikh Portraits by European artists painted by August Theoder Schoefft, London, 1979.

5. George Russel Clerk, "British Agent, H.L.O Garett profery Notes, 1934, p. 97.

6. Peter Bance, "M. Daleep Singh, London, 2009, p. 19.

7. Ibid, F.S. Aijaduddin, Sikh Portraits by European artists, 1979, New York, p. 25.

8. Ibid, Lithodraph Original during by C.S. Harding, Feb. 1846, p. 16.

9. Ibid, p. 26.

10. The Tribune, 2019/ Missing Date

11. Peter Bance, "M. Daleep Singh London, p. 38. 12.

a) Sweesha Paul, "Sikh Miniature in Chandigarh Museum, Sector-10D, p. M.

Ranjit Singh by Kehar Singh

b) F.S. Aizuddin, "M. Ranjit Singh as Patzon of Arts, Marg Publication 1981, p. 91 (Painted by Jiwan Ram)

c) C.F.S. Aizuddin, Sikh Parteuts by European artists printed by August Theoder Schoefft, London, 1979.

13. Peter Bance, "M. Daleep Singh, London, 2009, p. 197.

14. F.S. Aijaduddin, Sikh Portraits by European artists, 1979, New York.

15. Manmohan Singh, "Changing face of M. Ranjit Singh in Portraiture, Marg, p. 74.

16. INTACH, "Reminiscencs, "The French in India, New Delhi, 1997. 17.a) Gyani Gyan Singh, ਤਵਾਰੀਖਗੁਰੂਖਾਲਸਾ, Publication, 1911, p. 399.

b) Khazan Singh, "History of Sikh Religion", Language Deptt. Punjab (Patiala),

p. 311.

c) Swarcha Paul, : Sikh Miniature Painting, Chandigarh Museum, Sector 10.

- 18. Mulk Raj Anand, "Transformation of Folk Impulses in to Awareness of Beauty in Act Expressions, p. 23.**
- 19. Sham Bhatia, "Rare Sikh memorabilia to go under Hummar in U.K. The Tribune No. 27-2011. Ref. Captain J.D. Cunningham, History of Sikhs 1849.**
- 20. Peter Bance, "Maharaja Daleep Singh, London, 2009, p. 197.**
- 21. Swarcha Paul, "Sikh Miniature Paintings, Chandigarh Museum, Sector 10-D.**
- 22. B.N. Goswamy; A Popular artist, Now Forgotten, The Sunday Tribune, November 7, 2021.**
- 23. Punjabi Tribune (P.T.I) 24-04-2023.**
- 24. F.S. Aijaduddin, Sikh Portraits by European artists, 1979, New York. 25.**

ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਡਿਗਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪੁਰਬ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ-ਕੇਂਦਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਜਨਰਲ ਸ.

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ 150 ਸਾਲਾ ਸਥਾਪਨਾ ਵਰ੍ਹੇ

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਦੇਣ

ਡਾ. ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ,

ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵੱਲੋਂ 1710 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਟੱਕਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂਬਾਜ਼ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਉੱਭਰੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 50 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਵਿੱਚ ਨਵਾਬੀ ਤੰਤਰ ਨੂੰ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਅਗਲੇ 40 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਸਿੱਕਾ ਜਮਾ ਲਿਆ। ਸੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਤੁਰਕਾਂ, ਅਫਗਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ, ਲਾਹੌਰ ਉੱਤੇ 1799 ਵਿੱਚ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਸਲਤਨਤ ਖੜ੍ਹੀਕੀਤੀ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ ਪਸੰਦ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਨੂੰ “ਸਰਕਾਰ-ਏ-ਖਾਲਸਾ” ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

ਵੱਡੀ ਮੁਗਲ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹੀ ਵਿਰੁੱਧ ਮਿਲਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਗੁਰੀਲਾ ਟੱਕਰਾਂ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਜਾਂ 18 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਖਾਹਿਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਲਝੇ ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਦਾਰ, ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਗੁਰੂ ਫਲਸਫਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪਕਿਆਈ/ਅਮਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ, ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਾਂ ਦਾ “ਖਾਲਸਈ ਮੰਡਲ” ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਆਦਰਸ਼ ਤੋਂ ਥਿੜਕ ਕੇ ਪੁਰਾਣੀ ਇੱਕ-ਪੁਰਖੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਜਾ ਡਿੱਗਿਆ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਜਾਗ ਲੱਗੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਕੂਮਤ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਹੋਂਦ ਵਾਲਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਤਖਤ ਨਿਰੋਲ ਪੰਥਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਉਚੇਰੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ ਸੰਗਠਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਉਚੇਰਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਜਾਂ ਖੋਜ- ਵਿਧੀ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਮੰਚ ਤਿਆਰ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਸਨਾਤਨੀ ਮਨੌਤਾਂ, ਭਰਮਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋਰ ਵੱਧ ਗਿਆ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਂਸੀ/ਬਨਾਰਸ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲੇ ਮਹੰਤਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਕਬਜ਼ਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਾਮਵਾਰ ਚਿੰਤਕ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਲਤਨਤ ਖੜੀ ਕੀਤੀ, ਉੱਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ “ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵੱਖਰੇਪਨ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।” ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚੋਂ ਉਭਰੀ ‘ਨੇਸ਼ਨ-ਸਟੇਟ’ ਦੀ ਮਾਡਰਨ ਸੋਚ/ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ 1839 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮੌਤ ਪਿੱਛੋਂ, ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਤਾਸ਼ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਖਿਲਰ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ 1850 ਪਿਛੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਾਰਤੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਦਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਿੱਖ ਵੱਸੋਂ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ, ਨਮੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਗੁਲਾਮੀਅਤ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬ ਗਈ। ਬਾਗੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਫਰਮਾ ਬਰਦਾਰ ਸਿੱਖ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਗੀਰਦਾਰ ਅਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਖੜਾ ਕੀਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸੋਚ/ਅਮਲ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਬਦਲਕੇ “ਮਾਈ-ਬਾਪ” ਸੰਕਲਪ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਉਭਾਰਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਐਡਮਿਨਿਸਟ੍ਰੇਟਿਵ ਰਿਪੋਰਟ (1851-52) ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਖਤਮ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਛੱਡਕੇ ਦੌੜਨ ਲੱਗੇ। ਖਾਲਸਾ ਫੌਜ ਦੇ ਕਈ ਜਨਰਲ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਕਈ ਈਸਾਈ ਬਣ ਗਏ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਉਰਦੂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਧਰਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ 1861 ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ (ਮਰਦਮ-ਸ਼ੁਮਾਰੀ) ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੇ 19 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਖਿਚੋਤਾਣ ਵਧਕੇ, ਆਪਸੀ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਣ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਉੱਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦੀ ਗਈ। ਅਖੀਰ 1947 ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵੰਡ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨੂੰ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਾੜਬੰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਕੱਟੜ ਧਾਰਮਿਕ ਲਹਿਰਾਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰੋਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤੀਆਂ। ਬੰਗਾਲ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮੋ ਸਮਾਜ, ਦੇਵ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਤੋਂ ਆਰੀਆਂ ਸਮਾਜ ਪੰਜਾਬ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੀਆਂ ਤਨਜ਼ੀਮਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ।

ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਰਗਰਮ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਸਬਿਆਂ-ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ 'ਸੁੱਧੀਕਰਨ' ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦੀ ਧਰਮ-ਪਰਿਵਰਤਨ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਧ ਪਈ।

ਅਖੀਰ, ਕੁਝ ਚੇਤੰਨ ਅਤੇ ਬਾਰਸ਼ੁਖ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ 1873 ਵਿੱਚ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੀ ਕੀਤੀ। ਉਸੇ ਤਰਜ਼ ਉੱਤੇ 7 ਸਾਲਾ ਬਾਅਦ, ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਬਣੀ ਜਿਸਦੇ ਮੋਹਰੀ ਕੰਵਰ ਬਿਕਰਮਾ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰਥਲਾ, ਗਿਆਨੀ ਦਿੱਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ ਰਾਈਸ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਭਦੌੜ, ਭਾਈ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਭਗਤ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਕਾਇਮ

ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ, ਟਰੈਕਟ ਛਾਪੇ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜਿਆ। ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰਤਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ।

ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਅਖੌਤੀ ਛੋਟੀ ਜਾਤੀ (ਦਲਿਤ) ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ 12 ਅਕਤੂਬਰ 1920 ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅੰਦਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਨਿਰਮਲੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹੰਤਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲੰਬੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੀ ਇਸੇ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ। ਸਿੱਖ ਆਨੰਦ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ ਬਣਿਆ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਰੀਕਰਮਾ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਚੁਕਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਪਰੋਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੋਂ ਸਰਬ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ 1946 ਵਿੱਚ ਬਣਾਈ ਗਈ।

ਪਰ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਜਾਨ-ਮਾਲ ਦੇ ਹੋਏ ਵੱਡੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ 60 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਸਮੇਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਏ। ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਸਿਆਸੀਕਰਨ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਖਿੰਡ-ਪੁੰਡ ਗਈਆਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਕਾਲੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਚਲਾਈ ਦਹਾਕਾ ਲੰਬੀ ਜੱਦੋ-ਜਹਿਦ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਨਿਰਣੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੂਨ ਅਤੇ ਨਵੰਬਰ ਚੌਰਾਸੀ ਦੀਆਂ ਦੁਖਦਾਇਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ, ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਾਇਆ। ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਮੁੜ ਡੇਰੇਦਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧ ਗਿਆ। ਸਨਾਤਨੀ ਧਾਰਮਿਕ

ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਧਿਆ। ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਥੱਲੇ ਕਈ ਵਿਵਾਦਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਰੁਤਬਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੱਜ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਪਰਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਡੇਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖੀ, ਇਸ “ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ” ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਕਲ ਰੰਗ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰਲਾਗੂ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਸੁਹਿਰਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਭਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੀ 150 ਸਾਲਾ ਸਥਾਪਨਾ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

1. ਜਾਤ-ਪਾਤ ਮੁਕਤ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ।
2. ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਦਿਅਕ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣਾ।
3. ਸਿੱਖ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਾਚਨਾ।
4. ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਤੇ ਨਿਆਰੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ।
5. ਧਾਰਮਿਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਸੁਧਾਰਨਾ।
6. ਡੇਰਾਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਵਧਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ।
7. ਸਰਬਪ੍ਰਵਾਨਤ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਲਾਗੂ ਕਰਾਉਣਾ।
8. “ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਸਕੂਲ ਆਫ ਥਾਟ” ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਸੈਮੀਨਾਰ, ਗੋਸ਼ਟੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ।
9. “ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਸਕੂਲ ਆਫ ਥਾਟ” ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਪੈਂਫਲਿਟ, ਪੋਸਟਰ ਅਤੇ ਸੈਵੀਨਾਰ ਛਾਪਣੇ।
10. ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ, ਨਿਤਾਣਿਆ ਦਾ ਤਾਣ, ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੇ ਨਾਧਿਰਿਆਂ ਦੀ ਧਿਰ ਬਣਨਾ।

ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੇ ਡੈਸਕ ਤੋਂ ਪੱਤਰ

ਸੁਨੀਲ ਭਾਟੀਆ ਦੁਆਰਾ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਤੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਿੰਧੂ ਸਭਿਅਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬਾਕੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਸ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਅੱਗੇ ਵਧੇ। ਜੀਵਨਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਉੱਚ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਲਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਝਲਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੂਹ ਨਾਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਨੰਬਰ' (ਗੋਲਾਕਾਰ) ਜਾਂ ਡੇਦ ਪਾ ਜਾਂ ਝੂਮਰ (ਜੱਟ ਨਾਚ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਇੱਕ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚ ਨੱਚਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਦਾ ਹੈ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਭੰਗੜਾ ਹੈ। ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਚ ਗਿੱਧਾ ਹੈ- ਇਹਨਾਂ ਨਾਚ

ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਿਦਮ ਪਰਫਾਰਮਰ ਨੂੰ ਸਪੋਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਹ ਸਮੂਹਿਕ ਤਾੜੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗਿੱਧੇ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕਿੱਸਾ (ਕਹਾਣੀ) ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਤਿਕਾਰਤ ਅਤੇ ਮੰਗੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਹੀਰ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਾਉਣ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਹੀਰ ਦਾ ਜਾਪ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਲਈ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਲਈ ਗਾਉਣ, ਪਿੱਚ ਲਈ ਫੇਫੜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਗਾਉਣ ਲਈ ਵੇਕਲ ਪਾਵਰ ਦੀ ਇੱਕ ਕਲਾ ਹੈ। ਪਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੰਗੇ ਗਏ ਸੰਗੀਤ ਯੰਤਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਗਾਇਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਗੀਤਕਾਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਇਸਦਾ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਿਆਹ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਲਾੜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ 'ਤੇ ਇੱਕ ਮੇਜ਼ ਜਾਂ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਸੇਹਰਾ ਗਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ - ਲਾੜੇ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਵਿਤਾ। ਇਹ ਘਟਨਾ 'ਮਿਲਨੀ' ਸਮਾਰੋਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲਾੜਾ ਅਤੇ ਲਾੜੀ ਦੇ ਸਮਾਨ-ਸਥਿਤੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗਲੇ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਲਾ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਸੰਗੀਤਕ ਸਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵੇਕਲ ਪਾਵਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਾਉਣ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੀ ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਗਿਆਨ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਸ਼ਾਸਕ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਰਸਲਾ (ਕਿਤਾਬ

ਨੋਟ) 'ਪਾਕੀ ਰੋਟੀ' (ਪਕਾਈ ਹੋਈ ਫਲੈਟ ਬ੍ਰੈੱਡ) ਛਾਪਦੇ ਸਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਘਰ-ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਫਤ ਵੰਡਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਜੋ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਫਤ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਲਈ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ 2-3 ਘੰਟੇ ਦਾ ਖਾਲੀ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਘਰੇਲੂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੇ 1849 ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਲੋਨੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਾਖਰਤਾ ਦਰ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਯਤਨ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਅਤਨਾਮ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਦੀ ਲਾਬੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਇੱਕ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਦੇ ਮਿਲਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਚਨਚੇਤ ਪੁੱਛਿਆ, “ਦੇਸ਼, ਤੁਸੀਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹੋ? “ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਗਲਾ ਸਵਾਲ ‘ਤੁਸੀਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋ?’ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਇੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਲੈਕਚਰ ਦੇਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਦੀ ਲੰਮੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਅਤਨਾਮ ਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਹਾਂ। ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਲੋੜ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਹੁਨਰਮੰਦ ਔਰਤਾਂ ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਧਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਸਤ ਅਣਵਰਤੀ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਘਰ ਬੈਠੀਆਂ ਮਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਦਾ ਬੋਝ ਘੱਟ ਸੀ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹੁਨਰਮੰਦ ਕਾਮੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਾਵਾਂ ਉਪਲਬਧ ਸਨ।

ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮੰਤਰੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਤਲਵੰਡੀ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਇਹ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਜੋਂ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਕੇ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੇ ਮੇਰਾ ਮਾਣ ਦੁੱਗਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਧਰਮ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਲਾਭ ਲਈ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚਲਾਇਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਖਰਤਾ ਦਰ ਨੂੰ 90% ਤੋਂ ਉਪਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਰੇਕ ਭੂਮੀ ਮਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਈ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਣ ਦੀਆਂ 50 ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਕਿਤਾਬਚੇ ਲਿਖਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਸੰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਣ। ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਸਤਿਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੱਥ ਨਾਲ 50 ਕਿਤਾਬਚੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਵੰਡਦਾ ਹੈ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਮ ਲੋਕ ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਏ।

ਹਾਥ ਕੰਗਣ ਕੇ ਅਰਸਿ ਕੀਆ

ਪੜ੍ਹੈ ਲਿਖੈ ਕੇ ਪਰਸਿ ਕੀਆ ॥

ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲੂਡੇ ਖੇਡ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਾਰ ਪਾ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਖੇਡ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਿੰਧੂ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਦੂਜੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰੈਡਿਟ ਅਤੇ ਡੈਬਿਟ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਸੀ। ਸਿੰਧੂ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ, ਖਿਡੌਣੇ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜੈਨ ਧਰਮ' ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੇ ਧਰਮ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਪੋਰਸ ਅਤੇ ਅਲੈਗਜ਼ੈਂਡਰ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੁ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਿਆ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਦੋਸਤ ਰਹਿਮਤ ਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਰਤ ਸੀ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ਘਰ-ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਝ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਤਫ਼ਾਕ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਹਿੰਦੂ ਤਿਉਹਾਰ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਇੱਕੋ ਦਿਨ ਪੈ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਪਹਿਰਾਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦੇ ਘਰ ਆਉਣ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਉਸਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਉਸਨੇ "ਆਜ ਮੇਰੇ ਘਰ ਪੀਰ ਤੇ ਪੇਘੰਬਰ ਐ" (ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਰੱਬ ਦੇ ਸੰਤ ਅਤੇ ਦੂਤ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਏ ਹਨ) ਕਹਿ ਕੇ ਸਾਡਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ

ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਭਾਟੀਆਸਾਹਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।' ਰਹਿਮਤ ਮੁਸਲਿਮ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਮਿਟ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅਜਿਹੇ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਮੌਜੂਦਾ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ।

ਹਵਾ ਕੇ ਰੁਖ ਨਹੀਂ ਜੰਗਲ ਬਨਾ ਦੇਤੇ,

ਕੇਈ ਤੇ ਇਕ ਬੀਜ ਹੋਇ ਗਾ ਜੇ ਮੇਰੀ ਗਲ ਸਮਝੇ ਗਾ

(ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪਾਤਰ)

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਿੱਥੇ ਅਕਬਰ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਪੂਤ ਸਨ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਵਿਆਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਜਿਹੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉੱਨਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਡੀਐਨਏ ਇੱਕੋ ਹੈ ਪਰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਭਿਆਸ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਫੈਲਣਾ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰਾਣਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਸਮਝਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਪਾੜਾ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕ ਸੋਚਣ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕੌਣ ਸੀ।

ਹੀਰ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਔਰਤ, ਆਪਣੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਧੀ, ਭਾਗਮਤੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਸਾਯੋਗ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ

ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੌਖਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪੁੱਤਰ ਹਿੰਦੂ ਰਿਹਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਾਏ ਰੱਖੇ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਣਾ ਆਮ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਅੱਜ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਉਲਟ।

ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਾਨ ਲਈ ਬਾਹਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਰ ਸਥਾਨਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਵਾਧੂ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾ ਅਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਲਾਭਕਾਰੀ ਬਣਾਵੇਗਾ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਇੰਨਾ ਮਹਾਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਫਰੀਦ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਮਰਨਗੇ। ਇਹ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਦਰ ਸਾਹਿਤ

ਸੁਨੀਲ ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਡਾ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ

www.southasiaresearchcentre.in

dr_subha@yahoo.com

ਟੈਲੀਫੋਨ-91-11-27853470®

ਆਗਾਮੀਮੁੱਦੇ

ਜੂਨ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-6

ਡਾ: ਖੇਲਾ ਇਫ਼ਤਿਖਾਰ ਚੀਮਾ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਦੀ ਇਸਲਾਮੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਹਾਵਲਨਗਰ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਜੋਂ ਤਾਇਨਾਤ ਹੈ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰਾਂਟ ਖੋਜਕਾਰ ਵਜੋਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (UBC) ਨਾਲ ਅਤੇ ਲੀਸੇਸਟਰ, ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਡੀ ਮੌਂਟਫੋਰਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਲ ਖੋਜ ਸਹਾਇਕ ਵਜੋਂ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਾਇਦ-ਏ-ਆਜ਼ਮ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ (2021) ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੀਐਚਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਅਧਿਐਨ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ। ਉਸਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਐਮਫਿਲ ਦੌਰਾਨ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ (ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ) ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ 3 ਜਰਨਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ (ਪਹਿਲੇ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ)। ਉਸਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਾਇਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਰਿਸਰਚ ਸਪੋਰਟ ਇਨੀਸ਼ੀਏਟਿਵ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਜਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪੀਐਚਡੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ

ਫੀਲਡ ਰਿਸਰਚ ਅਤੇ ਡਾਟਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਲੰਡਨ ਯੂਕੇ ਦੀ SOAS ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ। SOAS ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ "ਐਮਰਜੈਂਸ" (ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਸਾਊਥੈਸਟਪਟਨ) ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਜਰਨਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਆਕਸਫੋਰਡ, ਬਾਥ ਸਪਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਮੇਤ ਵੱਕਾਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਛੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਪੇਪਰ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਾਊਥੈਸਟਪਟਨ। ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਕਰਮਸਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਕੂਲ ਇਲਫੋਰਡ, ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਯੂਕੇ ਦੇ ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸਾਊਥੈਸਟਪਟਨ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਅਧਿਐਨ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ 'ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲੀ ਖੋਜ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਪਛਾਣ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਘੱਟ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ। ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੰਤਰ-ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਫੋਕਸ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ 'ਤੇ ਬਹਿਸਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਗ਼ਦਰ (ਇਨਕਲਾਬੀ) ਲਹਿਰ ਦੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਉਸਨੇ "ਕੀਰਤੀ" ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਲਿਪੀਅੰਤਰਨ (ਗੁਰਮੁਖੀ ਤੋਂ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਵਿੱਚ) ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇੱਕ ਜਰਨਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਜਨਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਲਿਪੀਅੰਤਰਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਡਾ. ਤੇਹੀਦ ਅਹਿਮਦ ਚੱਠਾ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਇਲਪੁਰ ਯੰਗ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨਜ਼ ਕਲੱਬ-LYHC ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ LYHC ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। LYHC ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਡਿਜੀਟਲ ਪੁਰਾਲੇਖ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਨਲਾਈਨ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਖੋਜ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ

ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਾ: ਮਹਾਜਨ (ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ, ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ) ਨੇ ਇੱਕ ਔਨਲਾਈਨ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ LYHC ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਪਾਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਥਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਮਾਹੌਲ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। "ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਣਾ: ਡਿਜੀਟਲ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਇਕੱਠ"। ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਇਲਪੁਰ (ਫੈਸਲਾਬਾਦ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਸਹਿ-ਆਯੋਜਕ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ 2021 ਲਈ ਢਾਹਾਂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਜਿਊਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਔਰਤ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਦਿਵਸ 'ਤੇ ਬੀਬੀਸੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੁਲਾਈ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-7

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਡਾ: ਰੋਣਕੀ ਰਾਮ ਵੰਡ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨਗੇ

ਅਗਸਤ 2024 Vol-3 ਨੰ-8

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੋਹਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ), ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਪੰਜਾਬ), ਭਾਰਤ ਹਨ। ਨਾਮਵਰ

ਰਸਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ 110 ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੋਜ ਪੱਤਰਾਂ, ਲੇਖਾਂ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਰਥਿਕਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਦ ਮੇਕਿੰਗ ਆਫ ਦ ਮਿਡਲ ਕਲਾਸਜ਼ ਇਨ ਦਾ ਪੰਜਾਬ (1849-1947) ਅਤੇ ਕ੍ਰੈਡਿਟ, ਰੂਰਲ ਡੈਬਟ ਐਂਡ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਪੀਜ਼ੈਂਟਰੀ (1849-1947) ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਤਿੰਨ ਮੈਨੋਗ੍ਰਾਫਾਂ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਦਰਜਨ ਡਾਕਟਰੇਟ ਥੀਸਿਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਆਫ ਸੋਸ਼ਲ ਸਾਇੰਸਿਜ਼ ਦੇ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਚੇਅਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਉਹ ਖੇਤਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਜਰਨਲ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੀ।

ਸਤੰਬਰ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-9

ਡਾ. ਰੇਬੀਨਾ ਯਾਸਮੀਨ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਦੀ ਇਸਲਾਮੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਚੇਅਰਪਰਸਨ ਦਾ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਧਿਐਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਜੋਂ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਡਾ: ਯਾਸਮੀਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਕਾਲ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਖੋਜ ਖੇਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਵੱਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰ ਆਫ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ੀ (ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ.) ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। HEC-ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੌਥੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮਾਲ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਸਦੇ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਸਨੇ "ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਮਹਾਰਾਜਾ

ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ" ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ, ਜੋ ਕਿ ਨਾਮਵਰ ਬਲੂਮਸਬਰੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਛਾਪ ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਯਾਸਮੀਨ ਦੀ ਪਛਾਣ ਡਾਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ 'ਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਮਹਾਰਤ ਅਤੇ ਸੂਝ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਸੱਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਅਕਤੂਬਰ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-10

ਰਜ਼ਾ ਨਈਮ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇੱਕ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਖੋਜਕਾਰ, ਅਨੁਵਾਦਕ ਅਤੇ ਨਾਟਕੀ ਪਾਠਕ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਲੀਡਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਫੋਏਟਵਿਲੇ, ਯੂਐਸਏ ਵਿੱਚ ਅਰਕਨਸਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਮੱਧ ਪੂਰਬੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਮਾਨਵ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਿਸਰ, ਯਮਨ ਅਤੇ ਤੁਰਕੀ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦ ਵਾਇਰ ਅਤੇ ਆਉਟਲੁੱਕ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਦ ਫਰਾਈਡੇ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਸਤੰਬਰ 2014 ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁੱਕਸ ਵੀਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਕਰਨ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਓਲੋਮੋਪੋਲੋ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜ ਸੰਸਕਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਨਾਟਕੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੰਮ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਖਨਊ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਫੈਸਟੀਵਲ (ਦੇਵੇਂ 2014 ਵਿੱਚ), ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਵਿਨੀਪੈਗ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਰਾਈਟਰਜ਼ ਫੈਸਟੀਵਲ (ਕੈਨੇਡਾ, ਸਤੰਬਰ 2017), ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਤਕ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ TEDx (ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ TEDxLUMS, ਲਾਹੌਰ, ਅਪ੍ਰੈਲ 2018 ਵਿੱਚ) ਅਤੇ ਮਾਡਲ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ (ਸਭ ਤੋਂ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ LUMUN 17, ਲਾਹੌਰ, ਜਨਵਰੀ 2021 ਵਿੱਚ) ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਕਾਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਯੂਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਕਾਰੀ

2013-2014 ਚਾਰਲਸ ਵੈਲੇਸ ਟਰੱਸਟ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤਕਰਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਲੇਖਕ ਸਆਦਤ ਹਸਨ ਮੰਟੋ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਕੰਮ ਲਈ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਉਦਘਾਟਨੀ 2017 ਜਵਾਦ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਇਨਾਮ ਲਈ ਉਪ ਜੇਤੂ/ਫਾਇਨਲਿਸਟ ਹੈ। ਉਰਦੂ-ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ (ਭਾਰਤ) ਲਈ, ਅਬਦੁੱਲਾ ਹੁਸੈਨ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਕਹਾਣੀ 'ਬਹਾਰ' (ਬਸੰਤ) ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲੇਖਕ ਸੰਘ (ਅੰਜੁਮਨ ਤਰਾਕੀ ਪਾਸੰਦ ਮੁਸੰਨਫੀਨ) ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਰ ਲੁਧਿਆਣਵੀ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, 2021 ਵਿੱਚ (ਕਵੀ ਦੀ 100ਵੀਂ ਜਨਮ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਨਵੰਬਰ 2024 ਭਾਗ-3 ਨੰ-11

ਪ੍ਰੋ: ਡਾ: ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਦੇਵੇਸ਼ਵਰ, ਐਮ.ਏ. (ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ); ਐਮ.ਐੱਡ., ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ., ਐਮਰੀਟਸ ਫੈਲੋ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗ੍ਰਾਂਟਸ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, 2017-2019 ਗੈਸਟ ਐਡੀਟਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅੰਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਪੀਲ:

ਅਸੀਂ ਸਲਾਹੀਅਤ ਦਾ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਅੰਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਸਹਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲੇਖ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਈਮੇਲ 'ਤੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਜਿਸਟਰ ਹੋਣ:

dr.bhatiasunil@gmail.com

dr_subha@yahoo.com

ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸੇਵਾ ਹੋਵੇਗੀ।

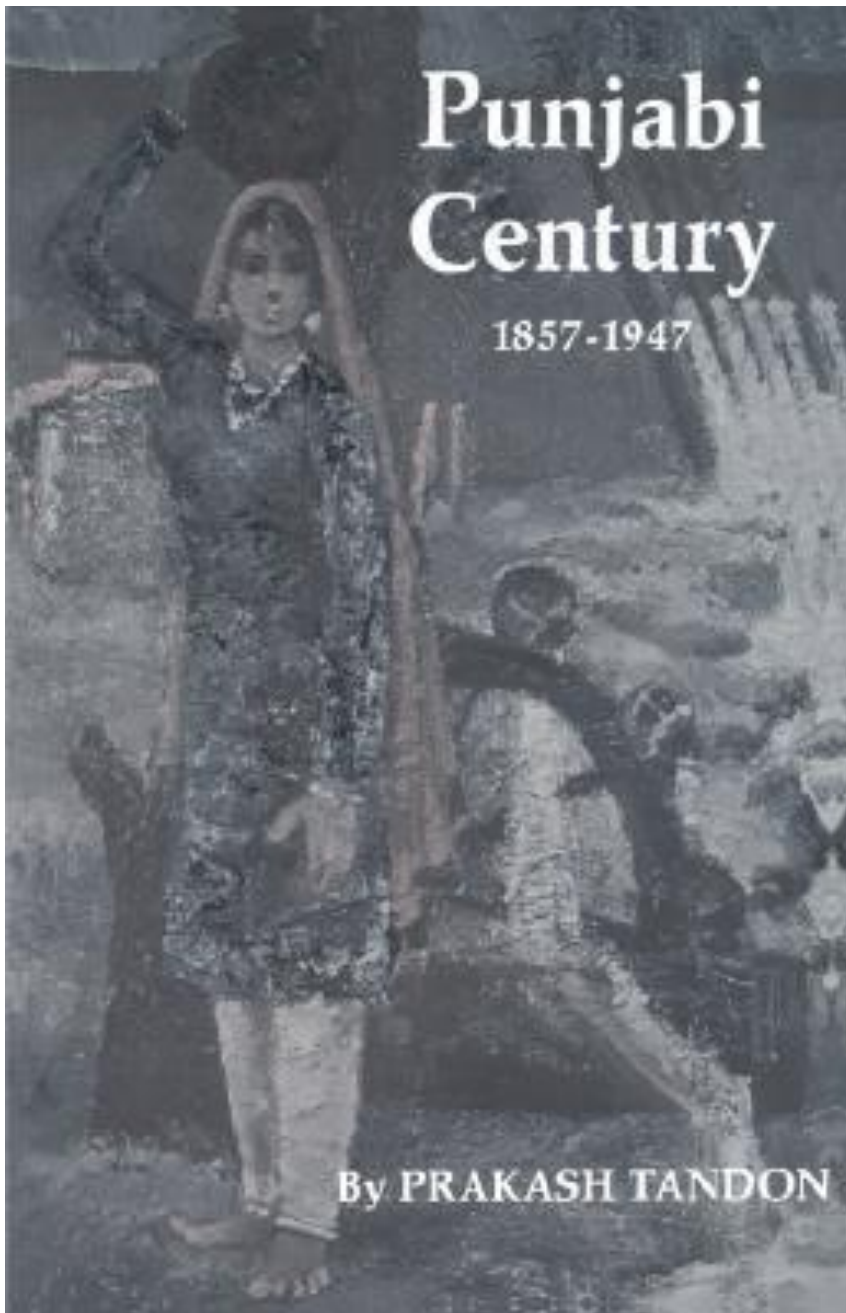
ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਿਰਸਾ:

ਕੇਨੀਹਾਨ ਅਤੇ ਕੇਨੀਹਾਨ (1990) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ "ਪਕਾਉਣ ਦੀ ਤੰਦੂਰ ਵਿਧੀ ... ਉੱਤਰ ਪੱਛਮੀ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ, ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਦੇਸੀ ਸੀ।" ਕੇਹਲ (2009) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੰਦੂਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਣਵੰਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਖਾਣਾ।

ਅਹਿਮਦ (2014) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਹੜੱਪਾ ਤੰਦੂਰ ਬਣਤਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਤੰਦੂਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੰਦੂਰ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਘੰਟੀ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦਾ ਤੰਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਚ ਤਾਪਮਾਨ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੀ ਲੱਕੜ ਜਾਂ ਚਾਰਕੋਲ ਨਾਲ ਫਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੇਟਰ (1992) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੰਦੂਰ ਦੇ ਅਸਲ ਸੰਸਕਰਣ "ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚ ਗਰਦਨ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ:

ਮੌਰੀਸ ਜ਼ਿੰਕਿਨ ਦੁਆਰਾ ਮੁਖਬੰਧ

ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ:

(ਹਰਕੌਰ ਠੁਕਰਾਲ, ਸਿਓਂ)

ਹਰਕੌਰ ਠੁਕਰਾਲ ਨੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਵਿੱਚ ਤਣਾਅ ਮੁਕਤ ਬਚਪਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇੱਕ ਲਾਭਦਾਇਕ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੀ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਈਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿੱਚ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਸੀ ਜੋ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬੰਗਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਸੀ।

"ਉਹ ਸਲਵਾਰ ਅਤੇ ਕਮੀਜ਼, ਕਮਰ ਕੋਟ ਅਤੇ ਇੱਕ ਟੋਪੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦਾ ਸੀ," ਸਿਓਨ ਕੋਲੀਵਾੜਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ 75 ਸਾਲਾ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। "ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਪਾਲਕੀ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਇਮਾਰਤ ਸੀ - ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਪੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤਣਾਅ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ 17 ਅਗਸਤ, 1947 ਨੂੰ ਭਾਰਤ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਈ ਸੀਰਿਲ ਰੈਡਕਲਿਫ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਬਾਰਡਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਰਡਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਗੈਰ-ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਠੁਕਰਾਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਜਾਣਾ ਪਿਆ।

ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਪਰਿਵਾਰ - ਠੁਕਰਾਲ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ, ਉਸਦੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ, ਉਸਦੇ ਦਾਦਾ-ਦਾਦੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਸੀ ਅਤੇ ਚਾਚੇ - ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਮਾਨ ਲਿਆ ਜੋ ਉਹ ਲੈ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਰਹੱਦ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

ਇਹ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਸਲਿਮ ਦੋਸਤ ਸਨ ਜੋ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਲਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਘਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।

(ਸਿਖਨੈਤ)

ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸ਼ਬਦ: ਲਵ

1. ਚਾਹ
2. ਛੱਤ
3. ਦੇਸਤ
4. ਦੁਲਾਰ
5. ਇਸ਼ਕੀ ਟਿੱਡਾ
6. ਜਾਣੀ
7. ਯਾਰ
8. ਮਾਸੂਕ
9. ਮੁਹੰਮਦ
10. ਨਹਿ
11. ਮੁਹੱਬਤ

ਪੰਜਾਬੀ ਡਿਗਦੇ ਧੰਦੇ ਬੋਲ:

ਸ਼ਬਦ	ਪ੍ਰਸਿੱਧ	ਠੋਕਰ/ਡਿੱਗਣਾ
ਯਾਦ ਕਰਨਾ		
ਵਰਣਮਾਲਾ ਅਤੇ ਅੰਕਗਣਿਤ	ਯਾਦ ਕਰਨ	ਗੋਖਾਨੀ
ਗੁਣਾ ਸਾਰਣੀ	ਪਹਾੜ	ਮੋਹਰਨੀ/ਧੋਚਾ
ਵਰਣਮਾਲਾ	ਅੱਡਾ ਉਦਾ/ ਅਲੇਫ਼ਬੇ	ਹਰਫ਼, ਅਖਰ, ਲਭਜ, ਪੇਂਟੀ
ਸਕੂਲ	ਸਕੂਲ/ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ	ਮਕਤਬ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਮਹਾਜਨੀ, ਚਤਸਾਲਾ
ਅਧਿਆਪਕ	ਮਾਸਟਰ	ਮੁਅੱਲਮ, ਉਸਤਾਜ, ਸਤਿ, ਬਦਰੀਆਣਾ ਮੁਰਸ਼ਦੀ
ਚੱਕ		ਭਿੱਟਾ
ਘੇਰਾ	ਪਰਿਧਿ	ਪਗਧੰਗ
ਸਜਾ	ਸਾਜਾ	ਉਤਕ ਬੈਠਕ, ਭੋਲ
ਵਰਣਮਾਲਾ		ਕਿਤਾਬ ਕਾਇਦਾ
ਕਿਤਾਬ		ਰਸਾਲਾ/ਦੀਵਾਨ
ਪੰਜ	ਪੰਜ ਸੇ	ਪੰਜ ਸਾਈਂ
ਪੰਨਾ	ਪੰਨਾ /ਪੰਨਾ	ਸਫ਼ਾ, ਵਰਕਾ
ਪੈਰਾ	ਪੈਰਾ	ਦਾਫ਼ਾ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਲੋਕ: ਡਾ: ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਲਾਲ ਵਿੱਗ

(ਡਾ. ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਲਾਲ ਵਿੱਗ)

ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਲਾਲ ਵਿੱਗ ਦਾ ਜਨਮ 30 ਸਤੰਬਰ 1904 ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਦੇ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਵਿੱਗ ਅਤੇ ਧੰਨ ਦੇਵੀ ਚਿੱਬ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਥਾਨਕ ਮਿਸ਼ਨ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ। ਕਾਲਜ ਅਤੇ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਦਯਾਨੰਦ ਐਂਗਲੋ ਵੈਦਿਕ ਕਾਲਜ, ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਕਿੰਗ ਐਡਵਰਡ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ, ਮੌਜੂਦਾ ਕਿੰਗ ਐਡਵਰਡ ਮੈਡੀਕਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਦਵਾਈ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਉਸਨੇ ਮੇਓ ਹਸਪਤਾਲ, ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 1931 ਵਿੱਚ ਚੈਰਿੰਗ ਕਰਾਸ ਹਸਪਤਾਲ ਮੈਡੀਕਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੜ੍ਹਾਈ (MRCP) ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੰਡਨ ਚਲੇ ਗਏ। ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅਲਮਾ ਮੈਟਰ, ਕਿੰਗ ਐਡਵਰਡ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ, ਅਤੇ ਮੇਓ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ, 1941 ਵਿੱਚ ਮੈਡੀਸਨ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਜੋਂ, 1946 ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। 1947 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਜੁਬਲੀ ਹਸਪਤਾਲ (ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿੱਚ ਦਵਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਜੋਂ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਵੀ.ਜੇ.

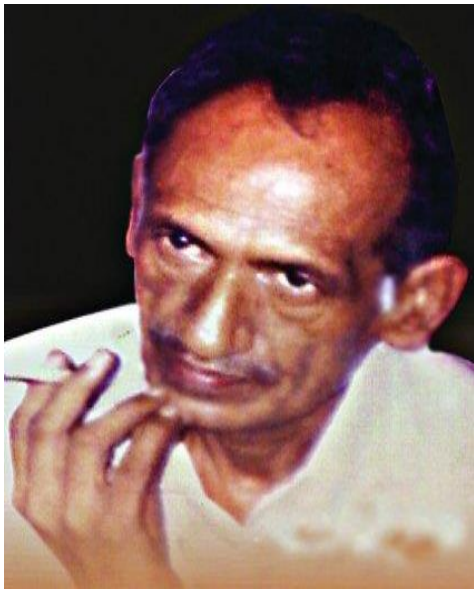
ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ 1958 ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਫੈਕਲਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸਿਜ਼, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੈਡੀਸਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਜੋਂ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੀ 1969 ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ

ਵਿਗ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲਾਹੌਰ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਮਦਰਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲਖਨਊ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਨਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਮੇਤ ਕਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰੀਖਿਅਕ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲਖਨਊ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਬੋਰਡਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ। ਇੰਡੀਅਨ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਰਿਸਰਚ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ, ਉਸਨੇ ਕਲੀਨਿਕਲ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 1961 ਵਿੱਚ ਇੰਡੀਅਨ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਆਫ ਚੈਸਟ ਡਿਜ਼ੀਜ਼ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਲਗਭਗ 55 ਮੈਡੀਕਲ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਮੈਡੀਕਲ ਜਰਨਲ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਦਾ ਬੋਰਡ। 1950 ਵਿੱਚ ਅਮੈਰੀਕਨ ਕਾਲਜ ਆਫ ਚੈਸਟ ਫਿਜ਼ੀਸ਼ੀਅਨਜ਼ (ACCP) ਦੇ ਫੈਲੋ ਵਜੋਂ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਮਿਆਦ ਲਈ ACCP ਦੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਚੈਪਟਰ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਮੈਡੀਕਲ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਡਾ. ਬੀ. ਸੀ. ਰਾਏ ਅਵਾਰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਕੈਡਮੀ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸਿਜ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾਪਕ ਫੈਲੋ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੰਡਨ ਦੇ ਰਾਇਲ ਕਾਲਜ ਆਫ ਫਿਜ਼ੀਸ਼ੀਅਨਜ਼ ਨੇ ਉਸਨੂੰ 1961 ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਫੈਲੋ ਚੁਣਿਆ ਸੀ। 1964 ਵਿੱਚ ਪਦਮ ਭੂਸ਼ਣ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ। 1962 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਆਨਰੇਰੀ ਡਾਕਟਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਵਿਗ, ਜਿਸਨੂੰ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੁਆਰਾ ਆਨਰੇਰੀ ਡਾਕਟਰੇਟ (ਡੀ.ਐਸ.ਸੀ.) ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, 8 ਜੂਨ 1986 ਨੂੰ ਬਰਨ, ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ

ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਸ਼ਾਂਤਾ ਪੁਰੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਦੋ ਧੀਆਂ ਹਨ। ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸਿਜ਼ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਮੈਡੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇ.ਐਲ. ਵਿੰਗ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਮੈਡੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ, ਇਸਦੇ ਸਾਬਕਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਅਕੈਡਮੀ ਆਫ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸਿਜ਼ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ, ਡਾ. ਕੇ.ਐਲ. ਵਿੰਗ ਓਰੇਸ਼ਨ ਨਾਮ ਹੇਠ ਇੱਕ ਸਾਲਾਨਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ, ਮੈਮੋਇਰਜ਼ ਆਫ ਏ ਮੈਡੀਕਲ ਮੈਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ: ਪ੍ਰੋ: ਅਲੀ ਅਰਸ਼ਦ ਮੀਰ

(ਅਲੀ ਅਰਸ਼ਦ ਮੀਰ)

ਅਲੀ ਅਰਸ਼ਦ ਮੀਰ (ਉਰਦੂ: علیارشد میر, 1 ਜਨਵਰੀ, 1951 - ਅਕਤੂਬਰ 16, 2008) ਇੱਕ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ "ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੋਮਰ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਉਰਦੂ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਰਗੀਆਂ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 1970 ਵਿੱਚ, ਉਸਦੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਗੀਤ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ, ਗਿਰਤੀ ਹੂਈ ਦੀਵਾਰੂ ਕੂ ਏਕ ਢਾਕਾ ਔਰ ਦੋ (ਉਰਦੂ: گرتیہوئی دیوار کو ایک دھکا اور دو) ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਅਰਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਦਰਜਨਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਪ-ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਮਾਤ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋ: ਅਲੀ ਅਰਸ਼ਦ ਮੀਰ ਨੇ ਇੱਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸ਼ੈਡੋ ਨਾਟਕ ਰਵੀ ਸੈ ਬਿਆਸ ਤਕ ਲਿਖਿਆ। ਉਸਨੇ ਉਸਤਾਦ ਦਾਮਨ ਦੀ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਦਾਮਨ ਦਾਏ ਮੋਤੀ ਰੱਖਿਆ।

ਅਲੀ ਅਰਸ਼ਦ ਦਾ ਜਨਮ ਲਾਹੌਰ, ਪੰਜਾਬ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ 250 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਚਿਸ਼ਤੀਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਐਮ.ਏ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਐਮ.ਏ.ਓ ਕਾਲਜ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਗਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇਪਾਲਪੁਰ, ਓਕਾੜਾ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਉਸਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਿਸਾਨ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇੱਕ ਦਰਵੇਸ਼, ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ-ਸਾਢੇ ਆਦਮੀ ਸਨ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪੱਖਪਾਤ ਜਾਂ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਲਈ ਚਾਪਲੂਸੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਅਕ ਕੈਰੀਅਰ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ 26 ਵਾਰ ਤਬਾਦਲਾ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਕਾਰਕੁਨ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ।

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਰਿਵਾਰ: ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਨਾਗਰਥ ਸੰਗੀਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਹਨ

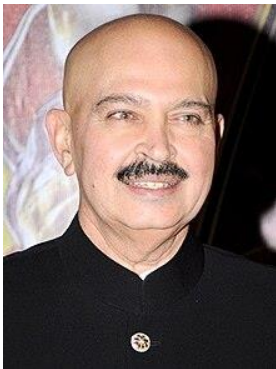
(ਰੋਸ਼ਨ)

ਰੋਸ਼ਨ ਦਾ ਜਨਮ 14 ਜੁਲਾਈ 1917 ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਭਾਰਤ (ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੰਡਿਤ ਐਸ ਐਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਧੀਨ ਲਖਨਊ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਆਗਰਾ ਅਤੇ ਅਵਧ ਵਿੱਚ ਮੈਰਿਸ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਰਤਨਜਨਕਰ (ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ)। ਰੋਸ਼ਨ ਮਾਈਹਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ ਅਲਾਊਦੀਨ ਖਾਨ ਦੇ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿਪੁੰਨ ਸਰੋਦ ਵਾਦਕ ਬਣ ਗਿਆ। 1940 ਵਿੱਚ, ਖਵਾਜਾ ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਅਨਵਰ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਿਰਮਾਤਾ/ਸੰਗੀਤ, ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਰੇਡੀਓ ਦਿੱਲੀ, ਨੇ ਰੋਸ਼ਨ ਨੂੰ ਐਸਰਾਜ ਲਈ ਸਟਾਫ ਕਲਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਵਜਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ 1948 ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਅਤੇ ਕਿਸਮਤ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ।

(ਰੋਸ਼ਨ ਨਾਲ ਇਰਾ ਰੋਸ਼ਨ)

ਇਰਾ ਨਾਗਰਥ (ਨੀ ਮੋਇਤਰਾ; ਮੌਤ 22 ਜਨਵਰੀ 2005), ਜਿਸਨੂੰ ਇਰਾ ਰੋਸ਼ਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ, ਸੰਗੀਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰੋਸ਼ਨ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਅਭਿਨੇਤਾ ਅਤੇ ਫਿਲਮ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰਾਕੇਸ਼ ਰੋਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰਾਜੇਸ਼ ਰੋਸ਼ਨ ਦੀ ਮਾਂ, ਅਤੇ ਰਿਤਿਕ ਰੋਸ਼ਨ ਦੀ ਨਾਨੀ ਸੀ।

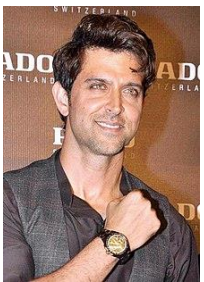
(ਰਾਕੇਸ਼ ਰੋਸ਼ਨ)

ਰਾਕੇਸ਼ ਰੋਸ਼ਨ (ਜਨਮ 6 ਸਤੰਬਰ 1949) ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਫਿਲਮ ਨਿਰਮਾਤਾ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਪਟਕਥਾ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਅਭਿਨੇਤਾ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ 1970 ਅਤੇ 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ 1989 ਤੱਕ 84 ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਅਭਿਨੇਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਬਜਟ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ

(ਰਾਜੇਸ਼ ਰੋਸ਼ਨ)

ਰਾਜੇਸ਼ ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਨਾਗਰਥ (ਜਨਮ 24 ਮਈ 1955) ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਸੰਗੀਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਗੀਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰੋਸ਼ਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਰਾਕੇਸ਼ ਰੋਸ਼ਨ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ।

(ਅਦਾਕਾਰ ਰਿਤਿਕ ਰੋਸ਼ਨ)

ਰਿਤਿਕ ਰੋਸ਼ਨ (ਜਨਮ 10 ਜਨਵਰੀ 1974) ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਅਭਿਨੇਤਾ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੀ ਸਿਨੇਮਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਡਾਂਸਿੰਗ ਹੁਨਰ ਲਈ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਉਸਨੇ ਛੇ ਫਿਲਮਫੇਅਰ ਅਵਾਰਡਾਂ ਸਮੇਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਸਰਵੋਤਮ ਅਦਾਕਾਰ ਲਈ ਸਨ। 2012 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਫੋਰਬਸ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਸੇਲਿਬ੍ਰਿਟੀ 100 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਖਜ਼ਾਨਾ ਕਾਰੋਬਾਰ: ਲਾਲਾ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ (ਦਿੱਲੀ ਕਲੋਥ ਮਿੱਲਜ਼)

(ਲਾਲਾ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ)

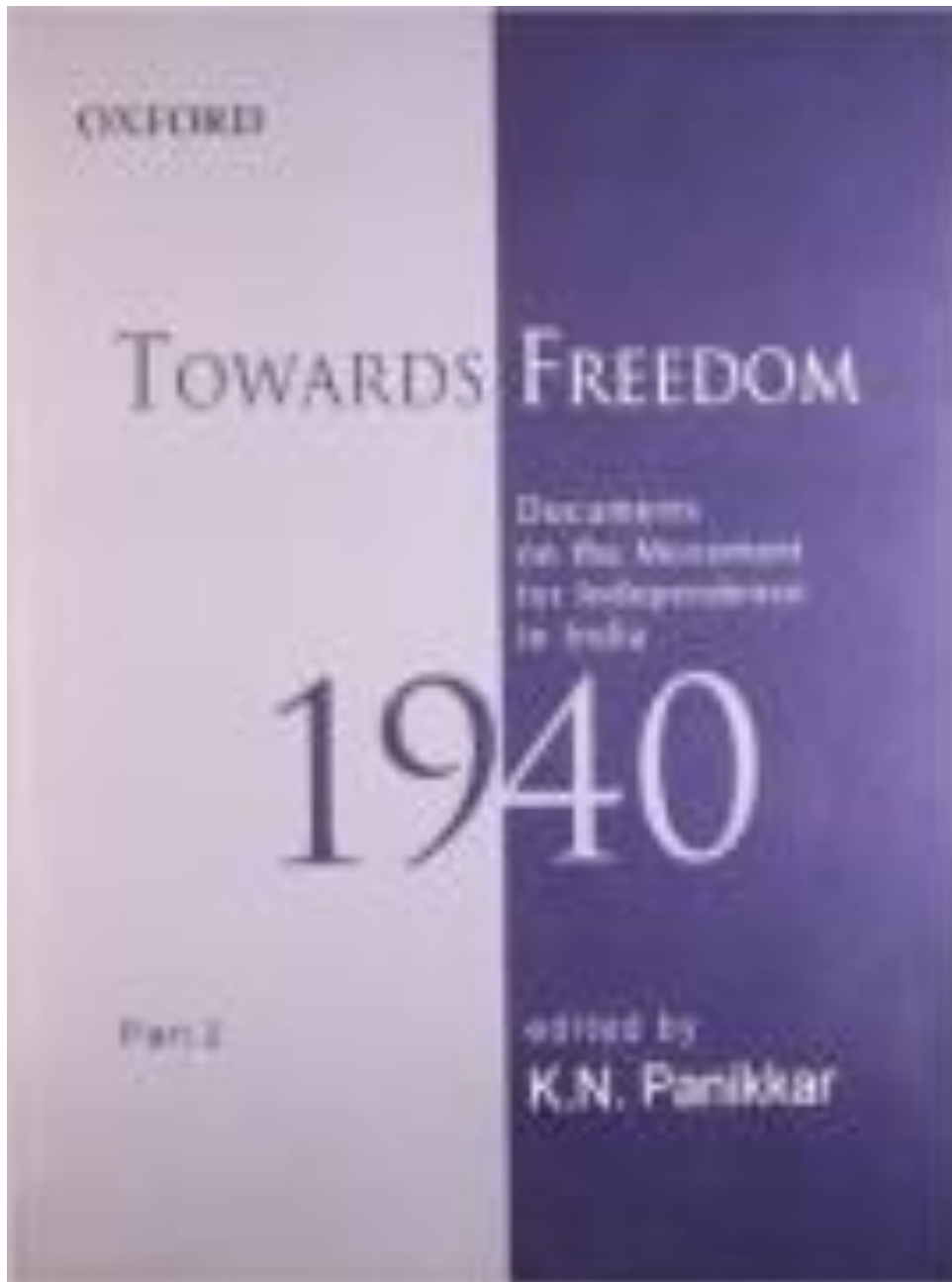
ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਫਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਦਿੱਲੀ ਕਲੋਥ ਮਿੱਲ ਦੇ ਲਾਲਾ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਭਾਰਤੀ ਕਪਾਹ ਅਤੇ ਖੰਡ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਿਲੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਲਾਇਲਪੁਰ ਕਪਾਹ ਮਿੱਲ (ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿੱਚ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾਬਾਦ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਟੈਕਸਟਾਈਲ ਹੱਬ) ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਸ਼ੂਗਰ ਮਿੱਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।

ਸਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਇੱਕ ਉੱਘੇ ਅਤੇ ਲੋਕ-ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ, ਇੱਕ ਉੱਘੇ ਉਦਯੋਗਪਤੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਵਪਾਰਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਰੁਝਾਨ-ਸਥਾਪਿਤ ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ। ਉਸ ਕੋਲ ਉਦਯੋਗਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਦੁਰਲੱਭ ਵਪਾਰਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਸਧਾਰਨ ਉੱਦਮੀ ਹੁਨਰ ਸੀ।

ਸਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਇੱਕ ਨਿਮਰ ਵਰਕਰ ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਵਪਾਰਕ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ - ਡੀਸੀਐਮ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ 79 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਉਦਯੋਗਿਕ ਸਾਮਰਾਜ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੱਪੜਾ, ਚੀਨੀ, ਰਸਾਇਣ, ਵਨਸਪਤੀ, ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਰਤਨ, ਪੱਖੇ, ਸਿਲਾਈ ਮਸ਼ੀਨਾਂ, ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਮੋਟਰਾਂ ਅਤੇ ਕੈਪਸੀਟਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। .

ਸਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦਾ ਜਨਮ 27 ਅਪ੍ਰੈਲ 1884 ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਅਤੇ ਚੰਦੋ ਦੇਵੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਉਹ ਹਰਿਆਣਾ (ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸੀ) ਦੇ ਇੱਕ ਅਗਰਵਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ।

ਖਜ਼ਾਨਾ ਪੁਰਾ ਲੇਖ ਦਸਤਾਵੇਜ਼:

ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ: ਜੇਐਨਯੂ ਦੇ ਪ੍ਰੋ: ਚਮਨ ਲਾਲ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੋ: ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ

(ਸਵਰਗੀ ਪ੍ਰੋ: ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ)

ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਕੇਮਲ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਅਰਾਮਦੇਹ ਮੱਧਵਰਗੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਵੰਡ ਦੇ ਸਦਮੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਿਆ, ਫਿਰ ਵੀ ਘਾਟਾਂ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ, ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ, ਚਾਰ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਭੈਣ-ਭਰਾ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸਥਾਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨ।

ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਸੂਰ ਤਹਿਸੀਲ (ਹੁਣ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ) ਦੀ ਮੰਡੀ ਕੰਗਣਵਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੁਕਾਨ ਵਾਲੇ ਚਰਨ ਦਾਸ ਦੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਵੰਡ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ), ਪਰ ਇੱਕ ਫੌਜੀ ਟੁਕੜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਸੂਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਲੈ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਮੁਸਲਿਮ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਖਾਲੀ ਕੀਤੀ ਵੱਡੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨ ਲਈ, ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ

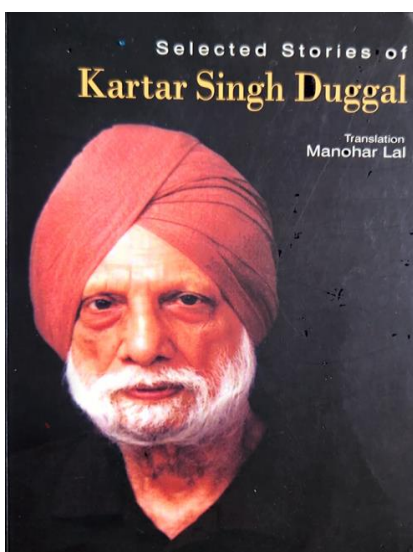
ਸੰਘਰਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਨ ਦਾਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਲੈ ਗਿਆ, ਪਰ ਰਹਿਣ ਯੋਗ ਕੰਮ ਨਾ ਮਿਲਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਥਾਂਵਾਂ ਲੱਭਦਾ ਹੋਇਆ, ਬਠਿੰਡਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਮੰਡੀ ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਾਮਪੁਰਾ ਪਿੰਡ ਆ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਬੱਚੇ ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਹੋਈ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ। ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਅਤੇ ਯਸ਼ਪਾਲ ਦਾ ਜਨਮ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਨੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਛੋਟੇ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਚਾਇਤ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਸੈਨੇਟਰੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦਾ ਕੋਰਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗੁੜਗਾਓਂ ਵਿੱਚ ਸੈਨੇਟਰੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ, ਸੈਂਕੜੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਟੀਕਾਕਰਨ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਟੀਕਿਆਂ ਦੇ ਡਰੋਂ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਵਿਚਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਚਰਨ ਦਾਸ ਨੂੰ ਅਧਰੰਗ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਪਏ ਰਹੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਚੰਗੀ ਸਾਮਰੀ ਸਰਕਾਰ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਡਾਕਟਰ ਸ਼ਾਰਦਾ ਰੰਜਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਲੇਖਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਤ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਫੀਸ ਲਏ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਾਮਪੁਰਾ ਪਿੰਡ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁਣ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਲਾਜਵੰਤੀ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੇਢਿਆਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਯਸ਼ਪਾਲ ਨੂੰ ਸਾਇੰਸ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਨੇ 1967 ਵਿੱਚ ਡੀਏਵੀ ਕਾਲਜ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਐਮਏ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਐਮਫਿਲ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੀ ਅਕੈਡਮੀ ਨੂੰ ਰਾਮਪੁਰਾ ਫੂਲ ਵਿਖੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੋਚਿੰਗ ਸੈਂਟਰ ਚਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਸਾਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੋਸਤ ਮੇਘ ਰਾਜ ਨਾਲ 1976 ਵਿੱਚ ਪਬਲਿਕ ਕਾਲਜ ਸਮਾਣਾ ਵਿਖੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਲੱਭੀ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਹ ਸਾਲ 2000 ਵਿੱਚ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਇੱਕ

ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੀ ਹਿੰਦੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਨਿਰਮਲਾ ਦੇਵੀ ਨੇ 1971 ਵਿੱਚ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾਜ ਜਾਂ ਤੋਹਫ਼ਿਆਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਾਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ। ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹੋਏ-ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਇਕ ਧੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਚੰਗੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਹਨ, ਪੁੱਤਰ ਐਡਵੋਕੇਟ ਕੇ ਡੀ ਸਚਦੇਵਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਐਡੀਸ਼ਨਲ ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ ਹਨ।

ਪਰ ਇਹ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪ੍ਰੋ ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਿਲੀ, ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਸਾਹਿਤਕ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਕਲਾਸਿਕ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਲਈ, ਪ੍ਰੋ: ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਨੇ ਬਰਟਰੈਂਡ ਰਸਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਅਤੇ ਅਲਬਰਟ ਕੈਮਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦ ਰੀਬਲ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਵਿਲ ਡੁਰੈਂਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਮਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਚੀਨੀ ਅਤੇ ਆਯੁਰਵੈਦਿਕ ਦਵਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ। ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਅਤੇ ਕੁਵੇਮਪੂ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜੇਤੂ ਗਲਪਕਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਨਾਵਲ-ਏਹ ਜਨਮ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਲੇਖੇ (ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ) ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਧੀਰ ਦੀਆਂ ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਨੈਸ਼ਨਲ ਬੁੱਕ ਟਰੱਸਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (ਐਨਬੀਟੀ), ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੁੱਗਲ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ NBT ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮੰਤਰੀ ਅਨਮੋਲ ਰਤਨ ਮਾਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਲਿਖਤਾਂ, ਗੰਧਰਵ ਸੇਨ ਕੋਚਰ ਦੀ ਆਤਮਕਥਾ ਅਤੇ ਨਾਭਾ ਤੋਂ ਮਹਿਰਮ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਮਰਹੂਮ ਬੀ ਐਸ ਬੀਰ ਦੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਪ੍ਰੋ ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਨੂੰ 1996 ਵਿੱਚ ਕੋਲੀਨ ਕੈਂਸਰ ਦਾ ਅਟੈਕ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ 2007 ਵਿੱਚ ਓਪਨ ਹਾਰਟ ਸਰਜਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਹੌਂਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹਾਰਿਆ। ਆਪਣੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਫਾਲਤੂ ਭੋਜਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। 15 ਅਗਸਤ 2022 ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ 75ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਭਰਾ ਬਲਜੀਤ ਬੱਲੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੈੱਬ ਪੋਰਟਲ Babushahi.com 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। !

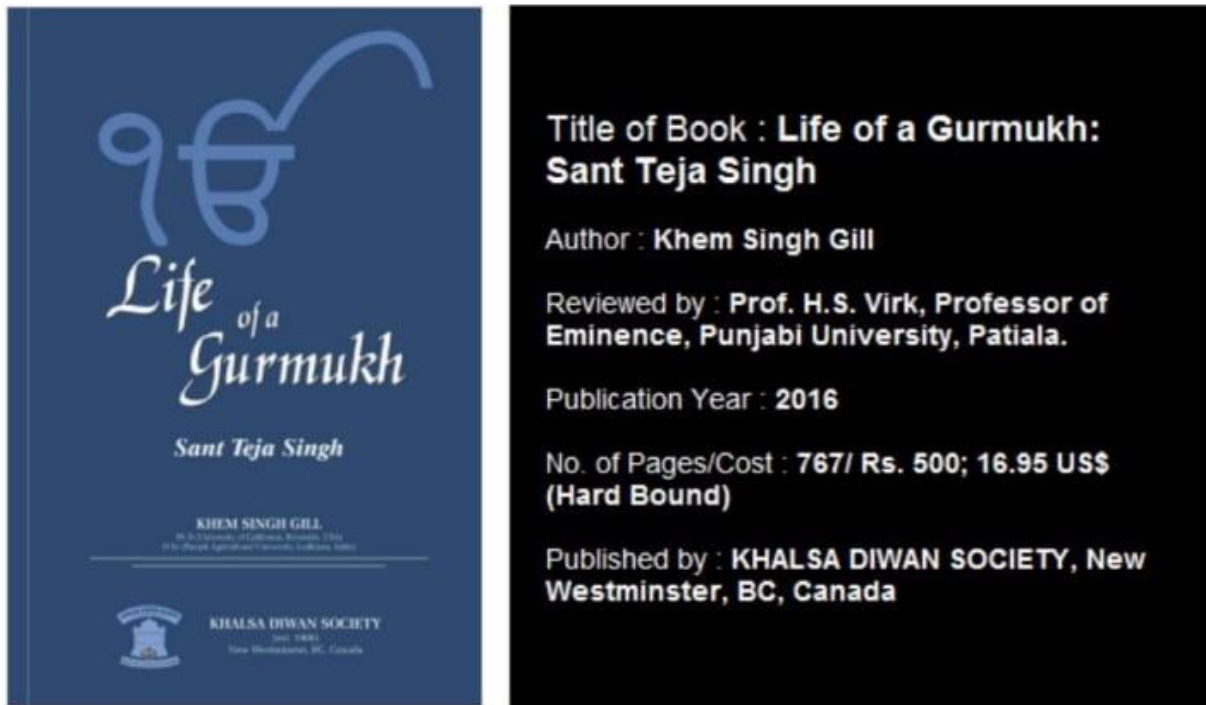
ਜਨਵਰੀ 2023 ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੌਰਾ ਪਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਠੀਕ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਹਮਲਾ ਕਾਫ਼ੀ ਗੰਭੀਰ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਗਈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸਦਾ ਦਿਮਾਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ ਰਿਹਾ, ਪੇਪਰ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਟੀਵੀ ਦੇਖਣਾ ਅਤੇ ਸੈਰ ਕਰਨਾ ਉਸਦੀ ਰੁਟੀਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰ ਬਹੁਤ ਘਟ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਹੀਮੋਗਲੋਬਿਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸੀ, ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ, ਇਸਲਈ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਭਾਰ. 27 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ, ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ @83+ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੋ: ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ 4 ਮਈ ਦਿਨ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਸੈਕਟਰ-44 ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਸ਼ੋਕ ਸਭਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕਸਮੀਖਿਆ: "ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਜੀਵਨ: ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ"

ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਪੁਰਾਲੇਖ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਖੋਦਣ ਲਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਖਤ ਖੋਜ।

ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਦੁਆਰਾ

ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿੱਚ 1906 ਵਿੱਚ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸੰਤ ਵਿਦਵਾਨ, ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਲੇਖਕ, ਡਾ: ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ 59 ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਖਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: "ਮੈਨੂੰ 1949 ਤੋਂ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਬੀ.ਐਸ.ਸੀ. (ਖੇਤੀਬਾੜੀ) ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਚ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ, ਮਹਾਨ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰ ਸਿੱਖ, ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ

ਜੀਵਨੀ ਲਿਖਣਾ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਂਝ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਉੱਚ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਗੁਰਮੁਖ ਦੂਜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। 767 ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਜਿਲਦ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਮੀਖਿਆ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਖੰਡ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ।

ਅਧਿਆਇ 1 "ਪਰਮੇਸੁਰ ਚੇਤਨਾ ਵੱਲ" ਇੱਕ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (SGGS) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਿੱਖੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ SGGS ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਲੇਖਕ ਆਪਣਾ ਥੀਸਿਸ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ: ਗੁਰਮੁਖ ਕੌਣ ਹੈ? ਇਸ ਵਾਲੀਅਮ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ। ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਅਤੇ ਮਨਮੁਖ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹਨ (ਪੰਨਾ 96-106), ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। SGGS ਦੀ ਇੱਕ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰਮੰਤਰ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਸਗੋਂ SGGS ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਮਹਾਨ ਸਿੱਖ ਸੇਵਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। SGGS ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਦੇ ਭੱਟ ਲੇਖਕ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 17 ਮਾਰਚ 1877 ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਕੰਮੋਕੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਪਿੰਡ ਬੁਲਾਵਾਲੀ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜੇ ਇੱਕ ਮਾਸੂਮ ਦਿੱਖ ਵਾਲਾ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿਤਾ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਸਨ ਜੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਵੀ ਉਸਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਉਸਦੇ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਦੁਖਦਾਈ ਸਾਬਤ

ਹੋਈ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਮ.ਏ ਅਤੇ ਐਲ.ਐਲ.ਬੀ. ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ 1901 ਵਿੱਚ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਿੱਤੇ। ਉਸਨੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸਿੰਗ ਵਕੀਲ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਕਾਰਜਕਾਲ ਕੀਤਾ; ਫਿਰ ਮੌਜੂਦਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਸਾਂਬਰ ਝੀਲ ਵਿਖੇ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤੀ ਲੂਣ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਬਹਿਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹੈੱਡਮਾਸਟਰ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। 1904 ਵਿੱਚ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਕਿੱਤਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੋੜ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਬਾਣੀ ਦੀ ਚੁੰਬਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ (ਨਾਸਤਿਕ) ਤੋਂ ਅਧਿਆਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਖੋਜੀ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਦੌਰਾਨ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਇਲਾਹੀ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਅਨੰਦਮਈ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਤਰਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਖਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸੰਤ, ਮਸਤੂਆਣਾ ਦੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਯਾਤਰਾ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਿਤ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ; ਇਸ ਦਾ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੇਠ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਮਹਿਤਾ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਸੀ, ਬਾਬਾ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰੇਰਨਾਦਾਇਕ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਉਦੋਂ ਸੱਚ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸੇਵਾ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ 6 ਅਗਸਤ 1906 ਨੂੰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਡੀ.ਐਸ.ਸੀ. ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕਾਲਜ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਡਿਗਰੀ. 2 ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ, ਉਹ ਕੈਂਬਰਿਜ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖ ਬਣ ਗਏ। ਮਿਸਟਰ ਜੈਕਸਨ, ਮਸ਼ਹੂਰ ਡਾਊਨਿੰਗ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਉਸਤਾਦ ਨੇ, ਉਸਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਆਪਣੀ ਪੱਗ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਾਲੇ ਗਾਊਨ ਅਤੇ ਕੈਪ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਫੈਕਲਟੀ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਡਰੈੱਸ ਕੋਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਇੰਸ ਟ੍ਰਿਪੋਜ਼ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਉਸਨੇ 1908 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਆਈਲਜ਼, ਲੰਡਨ ਦਾ ਖਾਲਸਾ ਜਥਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਯੂਕੇ (ਅਤੇ ਯੂਰਪ) ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੈਫਰਡਜ਼ ਬੁਸ਼, ਪੱਛਮੀ ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 6 ਵਿੱਚੋਂ 5 ਵਾਰ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ; ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੈਮਬ੍ਰਿਜ ਵਿਖੇ ਟ੍ਰਿਪੋਸ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਧ ਵਿਚਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਹ 5 ਜੁਲਾਈ, 1908 ਨੂੰ ਟੀਚਰਜ਼ ਕਾਲਜ, ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਖੇ ਪੀ.ਜੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਕੈਮਬ੍ਰਿਜ ਅਤੇ ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਆਖਰਕਾਰ, ਉਸਨੂੰ ਹਾਰਵਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਯੂਐਸਏ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਜਿੱਥੋਂ ਉਸਨੇ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1911 ਵਿੱਚ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਲਈ।

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ? ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਆਪਣੀ ਨਾਕਾਮੀ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਰਥਿਕ ਮਦਦ ਦੇਣ ਦਾ

ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੌਰਾਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਹੱਥੋ-ਮੂੰਹ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰ, ਉਹ ਇੱਕ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਸਿਰਫ 5 ਸੈਂਟ ਬਚੇ ਸਨ! ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਨਿਹਚਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਿੱਥੇ ਬਚਾਅ ਦੂਰ ਦੂਰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਉੱਚੀਆਂ ਟਿਊਸ਼ਨ ਫੀਸਾਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾ, ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 4 ਜੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਕਟ ਵਿੱਚ ਘਿਰੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਔਖਾ ਕੰਮ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ।

ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਵਧੀਆ ਬੁਲਾਰੇ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿੱਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਕੈਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੈਨਕੂਵਰ ਦੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ 2 ਅਕਤੂਬਰ 1908 ਨੂੰ ਵੈਨਕੂਵਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਠਹਿਰਾਅ ਦੌਰਾਨ ਲੇਅਰ ਮਿਡਲੈਂਡ ਅਤੇ ਪੋਰਟ ਮੂਡੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ PR (ਸਥਾਈ ਨਿਵਾਸ) ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਭਾਰਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਸਾਮਰਾਜੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਔਖ ਦਾ ਦਰਦ ਬਣ ਗਿਆ; ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਮਬ੍ਰਿਜ ਅਤੇ ਕੋਲੰਬੀਆ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣਾ ਸੀ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹੋਂਡਰਾਸ ਵਿੱਚ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਯਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨੀ ਪਈ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਅਨਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਨਤਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਲੜਦੇ ਹਾਂ,

ਪੂਰਬੀ ਪਕੜ ਅਤੇ ਲਾਲਚ ਨੂੰ

ਅਸੀਂ ਸਮਰਪਣ ਕਰਾਂਗੇ, ਨਹੀਂ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ।

ਸਾਡਾ ਪਹਿਰਾਵਾ "ਰੱਬ ਬਚਾਓ ਰਾਜਾ" ਹੈ,

ਚਿੱਟਾ ਕੈਨੇਡਾ ਸਦਾ ਲਈ।

ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਰੁਕਾਵਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਵੈਨਕੂਵਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ 17 ਜੁਲਾਈ, 1911 ਨੂੰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤਾਰ ਭੇਜੀ। ਉਸਨੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਔਟਵਾ ਭੇਜਣ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਵਿਚ 4 ਮੈਂਬਰ ਸਨ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦੇ ਆਗੂ, ਡਾ: ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਐਲ ਡਬਲਿਊ ਹਾਲ, ਇਕ ਮਿਸ਼ਨਰੀ, ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਇਸ ਵਫ਼ਦ ਨੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ। ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼-ਭਾਰਤੀ ਪਰਜਾ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ 'ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ

ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਔਟਵਾ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ।

ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਮਿਸਟਰ ਕਰਾਫੋਰਡ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ, ਆਪਣੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਸੰਕਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਦੀ ਜੈਕਸਨਵਿਲ ਗੋਲਡ ਮਾਈਨਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦੇ 25% ਸ਼ੇਅਰ ਖਰੀਦਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਮਾਈਨਿੰਗ ਕੰਪਨੀ "ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਾਈਨਿੰਗ ਐਂਡ ਟਰੱਸਟ ਕੰਪਨੀ ਲਿਮਿਟੇਡ" ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਪਰਵਾਸੀ ਗਰੀਬ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ 'ਤੇ ਬੋਝ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਨੌਕਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਕਾਰੋਬਾਰ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਸਫਲ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦਾ ਬੇਦਾਗ ਰਾਜਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। 13 ਮਾਰਚ 1909 ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਸੋਸਾਇਟੀ, ਵੈਨਕੂਵਰ ਨੂੰ ਬੀ.ਸੀ., ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸੋਸਾਇਟੀ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਜਿਸਟਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਭਾਰਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਮਨੋਬਲ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਲਈ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਇਸੇ ਮਕਸਦ ਲਈ ਯੂ.ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਵੈਨਕੂਵਰ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ: "ਮੁਸੀਬਤ ਇੱਕ ਦਵਾਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ, ਜਿੱਥੇ ਅਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਦੁਖ ਦਾਰੂ ਸੁਖ ਰੋਗ ਭਾ-ਇ-ਆ ਜਾ ਸੁਖ ਤਮ ਨ ਹੇ-

) ee)"। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਵੀ, ਓਲੀਵਰ ਗੋਲਡਸਮਿਥ, ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ "ਡੇਜ਼ਰਟਡ ਵਿਲੇਜ" ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

ਭੂਮੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਿਕਾਰ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਕਰਨ ਲਈ,

ਜਿੱਥੇ ਦੌਲਤ ਇਕੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਫੁੱਟ ਪੈ ਗਈ ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਦੀ ਗਬਨ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਆਡਿਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੜਬੜੀ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ। ਸੇਨੇ ਦੀ ਖਾਨ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਮਿਸਟਰ ਕ੍ਰਾਫੇਰਡ ਅਤੇ ਤੇਜਾ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਸਿੰਘ ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 5-11 ਅਗਸਤ, 1910 ਨੂੰ ਹੋਈ ਬਰਲਿਨ ਕਾਂਗਰਸ ਆਫ ਫਰੀ ਕ੍ਰਿਸਚਨਿਟੀ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਪੇਪਰ "ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਫਰੀ ਕ੍ਰਿਸਚਨਿਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ" ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਹਾਰਵਰਡ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਾਸਟਰ ਡਿਗਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੇ ਹੋਲਟਵਿਲੇ ਫਾਰਮ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਵਸਾਖਾ ਸਿੰਘ (ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ) ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਟਾਕਟਨ ਵਿਖੇ ਸਤੰਬਰ 1911 ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੈਸੀਫਿਕ ਕੋਸਟ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਸੁਸਾਇਟੀ, ਸਟਾਕਟਨ 27 ਮਈ, 1912 ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁਸੀਬਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਰਜਿਸਟਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਟਾਕਟਨ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਰਚ ਵਿਚ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਚੌਂਕੀ 'ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

ਸੀ। ਭਾਰਤ ਪਰਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 6 ਅਕਤੂਬਰ, 1912 ਨੂੰ ਵਿਕਟੋਰੀਆ, ਬੀ.ਸੀ., ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਮਾਰਚ 1913 ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿਖੇ ਮੌਂਟ-ਈਗਲ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਪਾਨ, ਚੀਨ, ਹਾਂਗਕਾਂਗ, ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਅਤੇ ਮਲਾਇਆ ਰਾਹੀਂ ਵਾਪਸ ਭਾਰਤ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਟਿਕਟ ਦੇ ਕੋਥੇ (ਜਾਪਾਨ) ਤੋਂ ਜਹਾਜ਼ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਟੁੱਟ ਸੀ। ਸ਼ੰਘਾਈ 'ਤੇ ਉਤਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, 35,000 ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜਲੂਸ ਬੰਦਰਗਾਹ 'ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਚੀਨ, ਹਾਂਗਕਾਂਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੇ ਸੁਆਗਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋਹਫ਼ੇ ਭੇਟ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ। ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ, ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਏ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਏ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਉਸਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਵਿੱਚ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਲਗਭਗ 7 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਮਸਤੂਆਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਲਈ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਏ।

ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵਜੋਂ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸਖ਼ਤ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਾ ਰੁਟੀਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ 2 ਵਜੇ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ) ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਮਾਸਟਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ (ਸੇਵਾ) ਕਰਦਾ ਸੀ। 3 ਸਾਲ (1913-16) ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਸਖ਼ਤ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ

ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਸੁਧਾਰਕ ਬਾਬੂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਖਾਲਸਾ ਗਰਲਜ਼ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਭਸੰੜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵਜੋਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਭਸੰੜ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਕੱਲਰ (ਡੇਰਾ ਖਾਲਸਾ) ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਮਾਸਟਰ (ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ (1917) ਦੇ ਬਾਨੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ; ਮਸਤੂਆਣਾ (1918) ਵਿਖੇ ਅਕਾਲ ਕਾਲਜ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਿਆ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਸਥਾ, ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (BHU) (1919) ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਟੀਚਰਜ਼ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕਾਲਜ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਸਿੱਖ ਰਿਵੀਊ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਦਿਲਚਸਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੀ.ਐਚ.ਯੂ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 24 ਦਸੰਬਰ, 1914 ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਬੀ.ਐਚ.ਯੂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਲ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਮਾਸਟਰ ਨੇ 1920 ਵਿੱਚ ਮਸਤੂਆਣਾ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਅਕਾਲ ਕਾਲਜ ਚਲਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਕਲਕੱਤਾ ਵਿੱਚ ਕਾਲਜ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਲਈ ਦਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫੰਡ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਘਰ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੇਂਡੂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਗਨ ਅਤੇ ਸਮਰਪਣ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ 3 ਸਾਲ ਅਕਾਲ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸਮੂਹ ਈਰਖਾ ਨੇ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਵਾਪਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ (1923) ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵਜੋਂ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ 1926 ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਲਈ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਮਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਸਟਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਲਈ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਕਸ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਦੌਰਿਆਂ 'ਤੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਇਕ ਸਮਰਪਿਤ ਕਾਮਰੇਡ ਵਜੋਂ ਜੁੜੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਉੱਨਤੀ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਰਿਆਦਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਚੀਮਾ (ਸੰਗਰੂਰ) ਅਤੇ ਤਪਿਆਣਾ ਸਾਹਿਬ, ਕਨੌਹਾ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ)

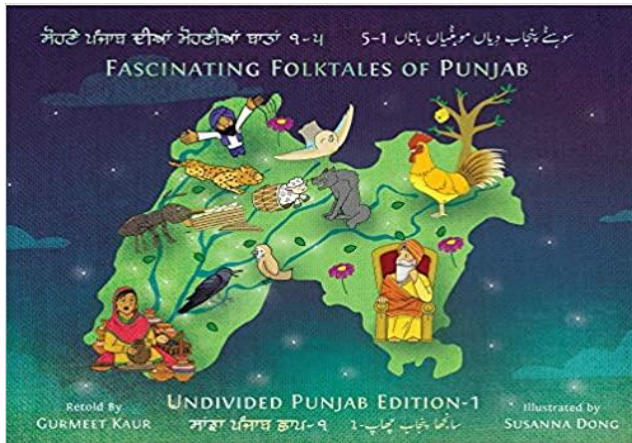
ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਏ। ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰਬੀ ਅਫਰੀਕਾ, ਬਰਮਾ, ਥਾਈਲੈਂਡ, ਸਿੰਗਾਪੁਰ, ਮਲਾਇਆ, ਜਾਪਾਨ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਹਿਮਾਲਿਆ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਘਾਟੀ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ 1960 ਵਿੱਚ ਬੜੂ ਸਾਹਿਬ (ਸੇਲਨ, HP) ਵਿਖੇ ਪਹਿਲਾ ਮਿੱਟੀ ਵਾਲਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਵਾਇਆ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਿਖੇ 1982 ਵਿੱਚ ਰਜਿਸਟਰਡ ਕਲਗੀਧਰ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਅਕੈਡਮੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। . ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਲ ਅਧਾਰਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਅਕੈਡਮੀਆਂ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਬਾਬਾ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲੇਖਕ ਡਾ: ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਬੜੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ (ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਿੱਸੇ ਅਛੂਤੇ ਛੱਡਣੇ ਪਏ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮੁਖ ਸੰਤ-ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਭਾਰਤੀ ਰਿਸ਼ੀ-ਮੁਨੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਸਮਾਜਕ ਵਿਹਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ ਸੀ। ਉਹ 1920 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਉਹ ਇੰਨਾ ਸੀਚ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੰਤ੍ਰਿਮ ਜਥੇਦਾਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਣਜਾਣ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੈਂ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਪੁਰਾਲੇਖ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਖੋਦਣ ਲਈ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਖਤ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਕੁਝ ਮਾਮੂਲੀ ਗਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰੌਲੇ-ਰੱਪੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਏ ਜਾ

ਸਕਦੇ ਹਨ: ਕੁਝ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹਵਾਲੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ (ਪੰਨਾ 37); ਫੁਟਨੋਟ (ਪੰਨੇ 71 ਅਤੇ 85) ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿੱਚ ਸੋਧਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ; ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਪੰਨਾ 223); 1819 ਦੀ ਦੂਜੀ ਸਿੱਖ ਜੰਗ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਗਲਤ ਹੈ (ਪੰਨਾ 268); ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਬੁਨ (ਬੋਨ?) ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਪੰਨਾ 321), ਅਤੇ ਕੁਝ ਛੋਟੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ:

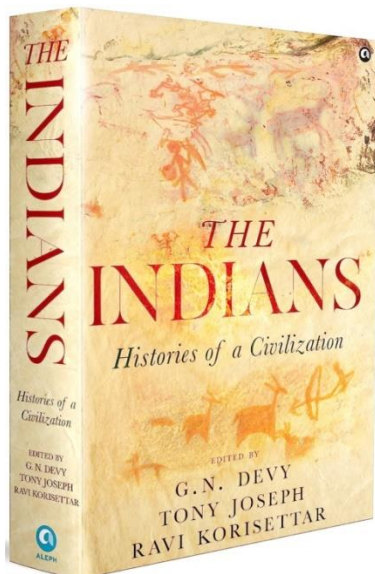
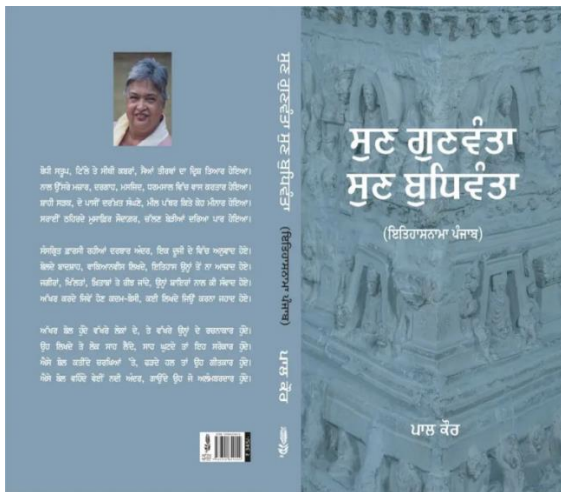
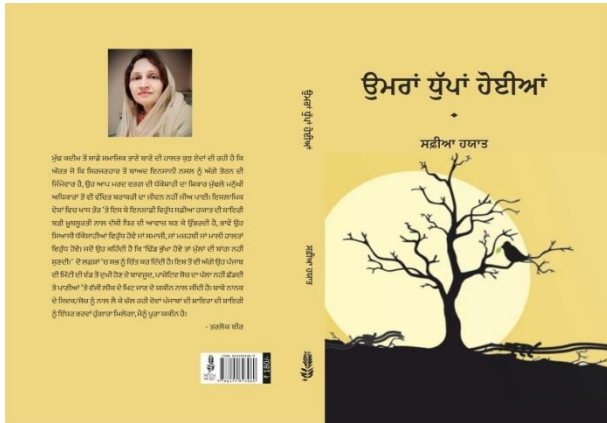

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ, ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਪੰਜ ਖੂਬਸੂਰਤ ਚਿੱਤਰਿਤ ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ (ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ) ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਿਤ ਹਨ।

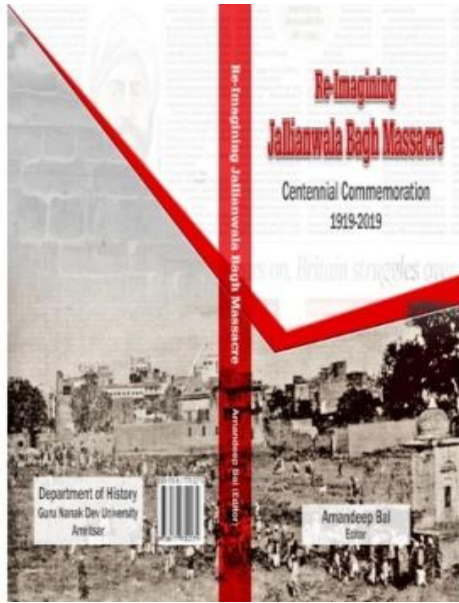
ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਤ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਕਹਾਣੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਗੀਤਕਾਰੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਹੈ। ਅਣਵੰਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਲ-ਅਨੁਕੂਲ ਨਕਸ਼ੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀਆਂ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਟੇਬਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਮੀਰ ਵਿਰਾਸਤ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

94 ਪੰਨੇ | 11" x 8.5" | ਹਾਰਡਕਵਰ ਗੁਰਮੁਖੀ, ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ISBN: 978-0-9887101-8-4

ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਾਪੀਆਂ ਖਰੀਦੋ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਬਚਾਓ। ਨੈੱਟ 'ਤੇ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮਨਮੋਹਕ ਲੋਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇਖੋ।

Reviewed By: Professor G. Paul
 Department of History, Guru Nanak
 Dev University, Amritsar. Director for
 editorial Journal of International History
 and author of 4 International Studies
 in Colonial Punjab: Life and
 Times of Dr. Satish Chandra,
 2015. For more of recent
 books, international public,
 institutional memberships and
 projects @ gpnud.ac.in/india.

The Jallianwala Bagh massacre of 1919 is
 one of the darkest chapters in Indian history.
 The massacre that followed the
 killing on the part of the British
 during the Jallianwala Bagh massacre
 against the support of the
 British India. It paved the way for
 the end of the British Raj and the
 of India's independence. The
 Jallianwala Bagh massacre is a
 symbol of British colonialism and
 the struggle for Indian independence.

The present work is a tribute
 to the nation of Jallianwala
 and the British rule in India.
 The 're-imagined' researched
 articles present divergent views
 from multiple aspects. The editors
 have also included an historical
 background of the Jallianwala
 Bagh Massacre. The book is
 a tribute to the nation of
 Jallianwala and the British rule
 in India. The book is a tribute
 to the nation of Jallianwala
 and the British rule in India.

ਖ਼ਬਰਾਂ:

1.

ਸਲਹਾਇਤ PunjibLibrary.com ਤੋਂ ਮੁਫਤ ਡਾਊਨਲੋਡ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ ਜਨ ਅੰਕ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਵਿੱਚ ਅੱਪਲੋਡ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅੱਪਲੋਡ ਕਰਾਂਗੇ।

Salahiyat * ਸਲਾਹੀਯਤ
punjabilibrary.com

Salahiyat
punjabilibrary.com

ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਅਟਵਾਲ

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ

ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ:

ਡਿਜੀਟਲ ਨਿਊਜ਼ਲੈਟਰ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣ ਲਈ

advertisement@southasia-researchcentre.in

ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਦੁਆਰਾ ਉਤਪਾਦਾਂ ਜਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼:

ਨਵੇਂ ਉਤਪਾਦਾਂ ਜਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਜਾਂ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ/ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਬਾਰੇ/

ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ

nijush@southasiaresearchcentre

ਫੀਡਬੈਕ: ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਿਊਜ਼ਲੈਟਰ ਬਾਰੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ

Feedback@southasiaresearchcentre.in

ਆਗਾਮੀ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ:

Editor@southasiaresearchcentre.in

ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਨਿਗਰਾਨੀ: (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਦੀਆਂ ਲਿਪੀਆਂ)

ਪ੍ਰੋ: ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਫ ਐਮੀਨੈਂਸ (ਆਨਰੇਰੀ), ਐਸਜੀਜੀਐਸ ਵਰਲਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ। ਇੰਡੀਆ।

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ:

ਡਾ. ਸੁਨੀਲ ਕੁਮਾਰ ਭਾਟੀਆ ਫੈਕਲਟੀ ਮੈਂਬਰ,

ਏ/2/70 ਸੈਕਟਰ-18, ਰੋਹਿਣੀ, ਦਿੱਲੀ-110089, ਭਾਰਤ

ਈ-ਮੇਲ: dr_subha@yahoo.com

ਸੰਪਾਦਕ: (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਸ਼੍ਰੀ ਐਲ.ਕੇ. ਦਾਸ

ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕੇਂਦਰ, ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ (ਦਿੱਲੀ), ਭਾਰਤ,
ਵਿਜ਼ਿਟਿੰਗ ਫੈਕਲਟੀ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਵਿਭਾਗ, ਦਿੱਲੀ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀਕਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਦਿੱਲੀ

lalitdas@dtu.ac.in

ਈ-ਮੇਲ: lalitdas@gmail.com

ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਕ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਰੌਣਕੀ ਰਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋ

ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਚੇਅਰ ਪ੍ਰੋ

ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਭਾਰਤ)

ਈਮੇਲ: ronkir@pu.ac.in

ਈਮੇਲ: ronkiram@yahoo co, in

ਸੰਪਾਦਕ: (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਪੱਤਰਕਾਰ, ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕੁਨ, ਕੇਂਦਰੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਭਾਰਤ

jaspal.sdh@gmail.com

ਐਸੋਸੀਏਟ ਐਡੀਟਰ: (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਰਮਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ.

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਰਤ

jitraminder75@gmail.com

ਸੰਪਾਦਕ: (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਆਸਮਾ ਕਾਦਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰੋ

ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਪੰਜਾਬੀ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਓਰੀਐਂਟਲ ਕਾਲਜ

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਹੌਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ

ਈਮੇਲ: 1aasmaqadri@gmail.com

ਐਸੋਸੀਏਟ ਐਡੀਟਰ: (ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਸੰਸਕਰਣ)

ਇਰਫਾਨ ਮਲਿਕ ਡਾ

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (ਭਾਰਤ)

ਈਮੇਲ: irfanmalik941@gmail.com

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ

ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਡਿਗਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪੁਰਬ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ-ਕੇਂਦਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਜਨਰਲ ਸ.

ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੈਂਬਰ

ਪ੍ਰੋ. ਡਾ. ਗੌਰਵ ਰਹੇਜਾ, ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ, ਰੁੜਕੀ, ਇੰਡੀਆ ਈਮੇਲ:
gaurav.raheja@ar.iitr.ac.in ,gr.iitroorkee@gmail.com

ਪ੍ਰੋ. ਡਾ. ਸੁਗੰਧ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ, ਮੁੰਬਈ, ਭਾਰਤ, ਈਮੇਲ:
sugandh@iitb.ac.in

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤਰਕਾਰ:

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨੇਮਿਸ਼ਾ ਸ਼ਰਮਾ,

ਮੁੰਬਈ, ਭਾਰਤ, Nemisha90@gmail.com

ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਲਈ ਪਤਾ:

ਏ/2/70 ਸੈਕਟਰ-18 ਰੋਹਿਣੀ, ਦਿੱਲੀ-110089, ਭਾਰਤ

ਇਸ ਜਰਨਲ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਉਸੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਅਤੇ ਰਸੀਦ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਹ ਰਸਾਲਾ ਸਾਊਥ ਏਸ਼ੀਆ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਏ/2/70 ਸੈਕਟਰ-18 ਰੋਹਿਣੀ, ਦਿੱਲੀ-110089
(ਇੰਡੀਆ) ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦਾ ਨਾਮ ਡਾ. ਸੁਨੀਲ ਕੁਮਾਰ ਭਾਟੀਆ, ਐਡਰੈੱਸ ਏ/2/70 ਦੁਆਰਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਲਾਭ
ਲਈ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਮੁਫਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੈਕਟਰ-18 ਰੋਹਿਣੀ, ਦਿੱਲੀ-110089 ਟੈਲੀਫੋਨ: +91-
11-27853470®, 011-45793470®, ਈ-ਮੇਲ: dr_subha@yahoo.com

ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਫਤ ਹੈ .ਅਸੀਂ ਯੋਗਦਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਰਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਈਟਮਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ
ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ .

ਬੇਦਾਅਵਾ: ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਲਾਹੀਅਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਯੋਗਦਾਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਪੁਰਾਣੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਜੋ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਨੇਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ
ਹਨ, ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਹਨ।

ਵੈੱਬਸਾਈਟ: www.southasiaresearchcentre.in

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

dr_subha@yahoo.com

ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ
PUNJABI LIBRARY
www.PunjabiLibrary.com